

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

(Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN Armağan Sayısı)

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number:

Cilt: 2 Sayı: 1 Şubat 2019

ss. 425-468

Makalenin Geliş

Tarihi

21/02/2019

Makalenin

Kabul Tarihi

25/02/2019

Yayın Tarihi

28/02/2019

MÜLÛK-İ MÜLK-İ SUHEN VEYA MÜFLİSÂN-I KİMYÂ- FURÛŞ: ENVERÎ VE NEF'Î

Sadık ARMUTLU¹

ÖZET

Kaside dendiği zaman Fars edebiyatında Türk soylu Enverî-i Ebiverdî, klasik Türk edebiyatında ise 17. asrın dikkat çeken şairi Nefî-i Erzurumî akla gelir. Her iki şair de kendi dönemlerini aşarak kendilerine has bir kaside üslubu oluşturmuşlardır. Bundan dolayı her iki şair de kasidede üstâd olarak kabul görmüşlerdir. Her iki şairin de sade, akıcı ve konuşma üslubuyla oluşturdukları kasidelerinde muhayyilenin önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Enverî ve Nefî'nin sultan ve vezir övgülerinde yazmış olduğu kasidelerinden hareketle üslupları mukayeseli olarak değerlendirilecektir. Bu değerlendirmede şairlerin, vezir ve padişahları şiirlerinde ele alış tarzları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kaside, Fars Edebiyatı, Türk edebiyatı, Enverî, Nefî.

SULTANS OF THE POETRY COUNTRY: ENVERÎ AND NEF'Î

ABSTRACT

When it is called Kaside, Turkish origin Enverî-i Ebiverdî in Persian literature and Nefî-i Erzurumî, the prominent poet of the 17th century in classical Turkish literature, come to mind. Both poets have created a unique style that exceeds their

¹ Dr. Öğr. Üyesi. İnönü Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı A.B.D. sadik.armutlu44@gmail.com ORCID: 0000-0002-3281-6245

own periods. For this reason, both poets are considered to be master in the field. It is seen that dreams have an important place in the poems created by both poets in a simple, fluent and speech style. In this study, Enverî and Nefî's written for the praise of the sultan and vizier, will be evaluated in comparison with their style. This evaluation will focus on the ways in which poets treat viziers and sultans in poems.

Keywords: Kaside, Persian Literatüre, Türkîsh Literatüre, Enverî, Nefî.

İran edebiyatında; kaside denildiğinde akla gelen ilk şair, Enverî'dir. XV. yüzyılın büyük bilgini ve mutasavvıf şairi Mollâ Abdurrahmân Câmî, ünlü eseri *Bahâristân*'ın yedinci bahçesinde, şairlik bostanında şiir okuyan papağanların hikâyelerinden bahseder. Câmî bu bölümdeki bir kıt'ada: "*Her ne kadar (Hz. Muhammed) 'benden sonra peygamber gelmeyecektir' (buyurmuşsa da) şiir sanatında üç kişi peygamberdir: Tavsifte Firdevsî, kasidede Enverî, gazelde Sa'dî*" (Câmî, 1367 hş. :105) diyerek, Enverî'nin kasidede üstatlık yönünü öne çıkarmıştır. Türk edebiyatında da kasideden bahsedildiğinde Nefî akla gelir. O da, hiç şüphesiz Enverî gibi kaside peygamberidir. Türk soylu bir şair olan Enverî, Samaniler ve Gazneliler dönemi şairlerinin kaside üslubunu kırıp, Fars şiirinde büyük bir devrim gerçekleştirerek, yeni bir ekol ve üslup geliştirmiştir. Geliştirdiği bu üslupla, yaşadığı çağa damgasını vurmuş, Fars şiirinde şahsi üslup sahibi olarak edebiyat tarihinin sayfalarına adını altın harflerle yazdırmıştır. Enverî'nin, Fars şiirinde yaptığını, Nefî de Türk şiirinde yapmıştır. "Tarz-ı âhar" dediği sebk-i Hindî'nin bazı özelliklerini, Türk şiirine taşımış ve bunları şahsi yeteneğiyle birleştirmeyi başarmıştır. Bundan dolayı bütün kaynaklar ve kendisinden sonra gelen şairler, Nefî'yi kasidede üstad olarak tanımışlardır.

Enverî, kasidelerini genellikle sade, akıcı ve konuşma üslubuyla yazmıştır. Yazdıklarında çırpınan bir kalpten çok, engin bir muhayyile vardır. Aynı özellikler Nefî'nin kasidelerinin de ana çatısını oluşturur. Enverî, kuvvetli bir şiir gücüne, güçlü bir fikre sahip olmasından dolayı, kasidelerinde zor manaları birleştirmede başarılı olmuş, anlaşılması zor olan mükemmel kasideler yazmıştır. Nefî'nin şiirdeki başarısından biri de; kasidelerinde tercih ettiği zor kelimelere, hatta sözlüklerde kullanılmayan kelimelere yer vererek, onların sentezinden oluşun ve anlaşılması zor kasideler söylemesidir.

Enverî'nin sade ve akıcı dilinin kusurları yok değildir. Bunların en başında, Arapça cümle ve tabirleri kullanma arzusu gelir. Bazen bütün bir mısra Arapça olduğu gibi, bazen de münferit kelimeler ve terkipler, Arapçada olduğu gibi kullanılmaktadır. Nefî'de de aynı durum görülmektedir. Şiirlerinde Arapça, daha çok da Farsça kelime ve terkiplere yer vermiştir. Onun birçok

methiyesinde bir mısra, tamamen Farsça yazılmıştır. Bazı mısra ve beyitlerinde ise, Türkçe kelimelere az yer verilmiştir.

Enverî'nin Arap üslûbuna yer vermesi, anlaşılması zor Arapça ve Farsça kelimeler kullanması, girift ve güç şeyleri ifade etmesi vb. etkenler, yeni mazmunlar bulma, bilinmeyen terkipler kullanma, zor olan redif ve sorunlu kafiye kullanma, farklı istiare ve kinayelere yer verme gibi etkenlerle bir araya geldiğinde, kasidelerinin anlaşılması oldukça zorlaşmıştır. Dolayısıyla kasideleri, genellikle yorumsuz anlaşılmaz bir hal almıştır.

Yukarıda belirtilen özellikler, aynen Nefî'nin kasidelerinde de yer aldığı için, onun kasidelerinin anlaşılması için bir birikim ve alt yapıya sahip olmak gereklidir. Enverî'nin övgülerini, övgü sınırının dışına taşan ifadeler olarak gören araştırmacılar, ifrat ve tefrit yönüyle de onları övgü ayıbı kabul etmişlerdir. Nefî de övgüde, Enverî gibi ifrat ve tefrit yolunu seçmiştir. Enverî, övgüsünü yaptığı kişiyle, kasidesinin ilerleyen kısımlarında, onunla sıradan bir kişi gibi doğal konuşur, onu uyarır, söyleyeceğini söyler. Enverî'nin bu özelliğini, Nefî'de de görmemiz mümkündür. Nefî, bazı kasidelerinde memduhundan çok kendisinden bahsetmiş, kendi övgüsüne yer vermiştir. Bu durum, az da olsa Enverî'de de görülmektedir.

“Söz Mülkünün Melikleri” veya “Hüner Satan Müflisler” olarak, Enverî ve Nefî'nin benzer yönleri, tabii ki bunlarla sınırlı değildir. Şüphesiz iki şair arasında bu paralelliğin yanında farklılıklar da vardır. Bu yazıda, bu iki şairin, sultanlar ve vezirler hakkında söyledikleri “medhiye/övgü” konuları/kalıpları, okyanustaki damla misali yansıtmaya çalışıldı. Enverî'nin kasidelerinde yer alan övgü konusu, sadece “Sultan Sencer” hakkında söylediği kasidelerle sınırlı tutuldu. Geleneksel medhiye konuları tercih edilerek, övgüleri bu sınırlar içerisinde tutmaya özen gösterildi. Ayrıca ayrıntı ve yoruma da gidilmedi. Aynı durum, vezir övgüsü için de geçerlidir. Enverî'nin övgüsünü severek yaptığı ve dönemin güçlü veziri olan “Vezîr-i Mu'azzam Nâsiruddîn Ebû'l-Feth Tâhir b. Muzaffer” için yazdığı kasidelerin dışına çıkılmadı. Bu yazının sayfa sınırları içerisinde kalınarak, sadece ve sadece sınırlı sayıda örnekler verilerek, konu ifade edilmeye çalışıldı. Bu yazıda verdiğimiz örnekler, “Divân-ı Enverî, nşr. Muhammed Takî Muhammed-i Razavî, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran, 1372 hş., c. I”den alınmıştır. Nefî'nin, sultanlar ve vezirler hakkında söyledikleri medhiye örnekleri de “Nefî Divanı, nşr. Metin Akkuş, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993” adlı divandan alınmıştır.

Enverî ve Nefî'nin sultan ve vezir övgülerine geçmeden önce, onların övgü kalıplarının alt yapısının daha iyi anlaşılması için, bir övgü şiiri olan

medhiyenin Arap şiirindeki tarihsel sürecinden kısaca bahsedilecek ve Arap kuramcıları tarafından çizilen sınırlar ortaya konulacak. Ayrıca Enverî'nin hayatından kısa bilgiler verilecek. Nefî'nin hayatı hakkında ise bilgi verilmeyecektir.

1. NÂBİGA'DAN ENVERÎ'YE KAZANÇ KAPISI OLAN ŞİİR: MEDHIYE

Arap edebiyat kuramcıları, şiir konularını birbirine yakın bir sınıflandırmaya tabi tutmuşlardır. Şiir konularını ilk sınıflandıran Ebu Temmâm (ö. 846) (Dayf 1426 hk. : 195), *Hamâse* isimli ünlü eserinde, bâb sistemine göre şiiri 10 konuya ayırmıştır. Bunlar: Hamâset, merâsî, edeb, nesîb, hicâ, medh, sıfât, siyer, mulah, mezemmetü'n nisâdır (Ebû Temmâm 1422 hk. : I/647). Şiir konularını sınıflandıran ikinci kişi olan Ebûl Abbâs Sa'leb (ö. 904) de temaları: Medh, hicv, risâ, i'tizâr, teşbîb, teşbih ve ahbâr diye 7 konu olarak tasnif etmiştir (Ebûl Abbâs Sa'leb 1995: 28). Şiir konularını tasnif eden bir başka erken dönem kuramcısı da Kudâme b. Ca'fer (ö. 948)'dir. O, *Nakdü's-şi'r* adlı ünlü eserinde şiiri: Medh, hicâ, merâsî, teşbih, vasf ve nesîb olarak 6 konuya ayırmıştır (Kudâme b. Ca'fer 1426 hk. : 158-164). Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 1004) de bu konuları: Medh, hicv, teşbîb, risâ ve fahr olarak ele alır (Ebû Hilâl el-Askerî 1971: 127).

Yukarıda da görüldüğü gibi ilk dönem kaynaklarda medih, şiirin temel konularından biri olarak yer almıştır. Edebî anlamda medih, takdir ve şükran duygularını dile getirmek ya da maddi bir menfaat elde etmek amacıyla, daha çok fertlerle ilgili olmakla birlikte, kabile, toplum, millet, ülke, şehir vb. nin güzel sıfat, meziyet ve erdemlerinin anlatıldığı şiirlere denilmiştir (Durmuş 2004: XXIX/406; Demirayak 2009: I/128). Cahiliye döneminde, başlangıçta kişinin kendisini övmekle başlayan medih, kabile savaşlarında kahramanlık örneği sergileyen kişi ve kabile liderlerinin övgüsüyle gelişmiş, daha sonra kabile övgüsünü de içine alarak muhtevasını genişletmiş, son olarak da kralların övgüsünün yapıldığı bir türe dönüşmüştür (Dehhân 1992: 11). Cahiliye döneminde, kişi övgüsünde şiir yazan ilk şair, Zuheyr b. Ebî Sulmâ'dır. Adı geçen şair, abs ve Zubyân kabileleri arasında baş gösteren ve pek çok kişinin ölümüne sebep olan savaşı, barış yoluyla sonlandıran Herîm b. Sinân ile Hâris b. Avfı yaptığı işten dolayı övmüştür (Zuheyr b. Ebî Sulmâ 1363 hk.: 106-115). Lebid b. Ebî Rebî'a da, 88 beyit olan *Mu'allaka'sının* son 11 beytinde kabilesini övmüştür (Zevzenî, 1972: 159-162). *Mu'allaka* şairlerinin sonuncusu olan Hâris b. Hillize (ö. 570) de, bir Arap kabile hükümdarı/meliki olan Amr b. Hind'i, *Mu'allaka'sının* 26-27 ve 39. beyitlerinde övmüştür (Zevzenî 1972: 23-224, 227). Hâris, bu övgü de "رَمِي" 'o,

İrem soyundandır' (Zevzenî 1972: 223) diyerek bir övgü mazmunu olan 'soy/soyu', "مَلِكٌ مُّقْسِطٌ وَافِضٌ" 'o, adaletli ve en faziletli bir hükümdardır' (Zevzenî 1972: 224) diyerek de övgü kalıplarından "adalet" ve "fazilet" kavramını medhiyede hükümdarlar için kullanan ilk şairdir. Hâris b. Hillize, aşağıdaki beyitte de görüleceği gibi, hükümdarın yüceliğini, gücünü ve insanları hükmü altına alma olgusunu şiire getiren ilk şairdir.

مَلِكٌ أَضْرَعُ الْبَرِيَّةَ لَا يُؤْ

جَدُ فِيهَا لِمَا لَدَيْهِ كِفَاءُ

"O, insanlara (gücüyle) boyun eğdiren bir hükümdardır. Yücelikte, (insanların) içinde ona eşit (hiç) kimse yoktur." (Zevzenî 1972: 227).

Cahiliye döneminde hükümdarlar için medhiye yazma ve onun karşılığında para alma yani yazılan medih/övgü şiirleriyle kazanç sağlama geleneğini başlatan şair, Nâbiga b. Zubyânî (ö. 607) olduğu söylenmektedir (İbn Reşîk el-Kayravânî 1972: I/80; Cundî trs. :370). İbn Reşîk, bu konuda şöyle söyler: "Araplar, şiirle para kazanmanın ne olduğunu bilmezlerdi. Şairler, şiirler söyler ve onların kabileleri de şairlerle övünür ve onlara teşekkür ederdi. Öyle ki, Cahiliye döneminin meşhur şairi Nâbiga ez-Zubyânî geldi ve kralları övdü, Gassanilerden Kral Nu'mân b. Munzir'in önünde eğildi ve altın ve gümüş kaplardan yiyip içecek kadar şiirle para/mal kazandı" (İbn Reşîk el-Kayravânî 1972: I/80). Mes'ûdî'nin rivayetine göre, Kral Munzir, şarap içip eğlenirken Nâbiga, bir yolunu bulur ve onun eğlendiği mekâna girerek ona hitaben: "Savaş meydanında başındaki tacıyla ay yüzlü bir aslandır." diyerek onu över. Medhiyeyi çok beğenen Munzir, şairin ağzının altınla doldurulmasını ister ve "İşte hükümdarlar, bu şekilde övülsün." der (Mes'ûdî 1404 hk.: II/75). Aşağıdaki iki beyit, Nu'mân b. Munzir'in övgüsü hakkında söylenmiştir:

الم تر أن الله اعطاك سورة

ترى كل ملكٍ دونها يتدبذب

فإنك شمسٌ والملوك كواكب

إذا طلعت لم يبدُ منهنَّ كوكبٌ

"Allah sana öyle bir makam ihsan etmiş ki, o makamın önünde bütün hükümdarların sallanıp titrediğini görürsün. Şüphesiz ki sen, güneşsin! Hükümdarlar (da) yıldızlar! Güneş doğduğu zaman, onlardan hiçbir yıldız görünmez!" (Nâbiga ez-Zubyânî 1991: 25).

Cahiliye döneminde, Nâbiga gibi şiirle para kazanan bir diğer şair de el-A'sâ (ö. 629)'dır. Öyle ki, el-Cumahî (Cumahî 1952: I/65) ve el-İsfahânî (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî 1962: IX/106), el-A'sâ'nın şiirle para kazanan ilk kişi olduğunu rivayet ederler. Hatib el-Bağdâdî de adı geçen şair için; "O, şiirle isteyen ilk kişidir." demiştir. (Hatib el-Bağdâdî 1409 hk. : I/176). Onun Arapları, Farsları ve başkalarını övdüğü ve bol para/mal kazandığı, hatta Pers Kralı Kisra'nın kendisine bol miktarda ihsanda bulunduğu söylenmektedir (İbn Reşik el-Kayravâni 1972: I/81).

Nâbiga ve A'sâ dışındaki Cahiliye şairleri, medihlerinde samimi ve gerçekçi övgü şiirleri yazmışlardır. Onlar, medihte cömertlik, kahramanlık ve cesareti öne çıkararak, klasik medih konularının temelini atmışlardır. Bu konularda, samimiyet, doğruluk ve içtenlik öne çıktığı için, hem medihin içeriği gerçekçi idi hem de menduhun övgüye layık vasıflarını taşırdı.

Sadru'l-İslâm döneminde ise medih türü şiirlerde amaç, değer ve mefhumların değiştiği görülür. Hz Peygamber, medih şiirleri için bir kural koymuş, kendisi başta olmak üzere insanları medihte aşırı gidenlere bir uyarıda bulunarak "*Hıristiyanların İsa hakkında yaptıkları gibi, siz de benim hakkımda aşırı övgülerde bulunmayınız ve benim için Allah'ın kulu ve elçisi deyin.*" buyurmuştur. Diğer bir uyarısında ise; "*Medihte ileri gidenlerin yüzüne toprak serpin.*" diyerek, medih karşısında ölçülü olmayı tavsiye etmiştir (Demirayak 2012: II/53).

Emevi şiiri, siyasî ve dinî olaylar doğrultusunda gelişmiştir. Bu nedenle Cahiliye şairinin medihte kullandığı övgü kalıpları ile Emevî şairinin medih kalıp ve ifadeleri çok farklı bir seyirde gelişmiştir. Bundan dolayı Emeviler döneminde medih şiiri söyleyen şairler, Cahiliye döneminde klasikleşen cömertlik ve kahramanlık duyguları yerine, dönemin getirdiği şartlar gereği övgüsünü yaptığı memduhuna; yeni övgü kalıpları, övgü içeriği ve sesleniş biçimiyle seslenmişlerdir. Hatta medihte yeni ve Emevî şairlerine özel ifade ve ibareler de geliştirmiş ve kullanmışlardır (Dayf 1987:153).

Bu dönemde ortaya konulan medih kalıpları, hiç şüphesiz büyük oranda Enverî ve Nefî'nin övgü ifadelerine de kaynaklık etmişlerdir. Bunlardan birisi daha sonraki dönem şairlerin de kullandığı "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" olarak kalıplaşan ifadenin "Allah'ın halifesi" şeklinde, ilk kez bu dönem şairleri tarafından Emevî halifeleri için kullanılmış olmasıdır. Emevî halifelerini destekleyen şairler, "her şeyin kaza ve kader" olduğunu söyleyerek, Emevî hilafetini, "Allah'ın iradesi ve takdiri" olarak görmüşlerdir (Dayf 1987: 156). Cerir (ö. 733), Halife Süleymân b. Abdülmelik'in övgüsü hakkında yazdığı

kasidesinde ona: “Şüphesiz sen, Allah’ın halifesisin.” diyerek, onu yücelttiği gibi, bu ifadeyi Tevrat ve Zebur ehlinin bildiğini de söyleyerek (Cerîr 1993: 50), dinî kitaplara referansta bulunmuştur. Yine Cerîr, ilerideki övgü şiirlerinde, şairlerin hükümdarlara; “Sen!” diye başlayan hitap cümlelerine örnek olacak şekilde, medihde tekil şahıs (sen/أنت) zamirini kullanarak, bir geleneği başlatmıştır. Cerîr, bir övgü şiirinde, Süleymân b. Abdulmelik’e; “Sen, güvenilir bir kişisin; sen, Allah’ın halifesisin.../...أنت الأمين أمينُ الله...” demiştir (Cerîr 1993: 387). Yine o, el-Velîd b. Yezîd’i överken; “Sen, şüphesiz Allah tarafından seçilmiş bir halifesin/الوليِّدُ هُوَ الإمامُ المصطفى/” (Cerîr 1993: 548) diyerek, halife övgülerinde bir ilk olan “Allah iradesi”ni de yansıtmıştır. Ünlü şair, Ferezdak (ö. 724) da, Halife Hişâm b. Abdulmelik’i överken ona; “Allah’ın yeryüzündeki halifesi/أمينُ الله في الأرض/” diye hitap eder (Ferezdak 1982: 370). Ahtal (ö. 710) da övgüsünü yapığı Emevî Halifesi Abdulmelik b. Mervân’ı, Allah’ın yeryüzündeki halifesi görmüştür (Dayf 1987: 142).

Sözün kısası; Emevî şairleri, kabile reislerinin yerine, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi olan halifeleri övmüşler ve onların hilafetlerini Tanrı’nın bir iradesi ve takdiri olarak görmüşlerdir. Onların yeryüzünde adaletle iş yaptıklarını, insanlar arasında barış ve adaleti sağlamalarının yanında, nizam ve düzeni sağladıklarını, nifak ve şer odaklarına karşı Allah’ın kılıcı olduklarını, cömertliklerinin Fırat Nehri’nin taşkınlığına benzediklerini söyleyerek, ileride kullanılacak övgü kalıpları oluşturmuşlardır. Bunların yanında yine övgü şiirlerinde çok kullanılacak olan; övülen kişiler aya, güneşe, parlak yıldız ve heybetli aslana da benzetmişlerdir. Adı geçen dönemde ilk kez valilerin de övgüye konu edildiği ve halifelere atfedilen ifadelerin onlar için de kullanıldığı görülmektedir. Neticede, Emevi döneminde medhiye, Emevi halifelerinin şairlere bol miktarda mal ve para vererek onları teşvik etmeleri sonucunda daha da gelişmiştir.

Medih şiirleri, Abbasîler döneminde çok farklı bir boyuta ulaşmıştır. Bu boyutun başında şairler, bu alanda aşırıya kaçarak, medhiyeyi hiçbir dönemde görülme-yen mübalağanın gulûv derecesine ulaştırmışlardır. Bunun temelinde, memduhlarının duymaktan hoşlandıkları ifadeleri söyleyerek, onlardan yüklü ölçüde caize ve ihsanlar alabilmek yatmaktadır. Halifelerin verdikleri mal, mülk, para ve bağışlar, mübalağanın sınırlarını çizmekteydi (Anâd Gazvân 1974: II/158). Bundan dolayı pek çok şair, memduhlarını insanüstü özelliklerle övmüşlerdir. Böylece medhiye, bir kazanç aracı olarak daha da öne çıkmış ve şairlerin zengin olmalarını sağlamıştır.

Abbasî döneminde, halifelerin Peygamber’le aynı seviyede veya halifelerin

Peygamber'e benzedikleri övgüler de yer almaktadır. I. Abbasi dönemi (750-847) şairlerinden Mansûr en-Nemer; "Hz. Muhammed'den sonra, insanları saysan, aralarında İmam'dan başka Hz. Peygamber'e benzer birini bulamazsın!" diyerek, Hârûn Reşîd'i, Peygamber ile aynı seviyede görmüştür (Demirayak 1998: 68). Ayrıca Ebû Nuvâs (ö. 813) da "الأحمدان الشَّابَّة خُلْفًا و خُلْفًا /iki Ahmed, benzerlik yönünden yaratılış ve ahlak yönüyle iki benzer/ortak (kişi)dir." (İbn Kuteybe 1983: II/691) diyerek, Halife Emin'i, Hz. Peygamber'e benzetmiştir. Küfre varacak kadar aşırılığa kaçan bu tür övgü ifadeleri, sonraki dönemlerde, tarihi ve mitolojik şahsiyetleri de kapsayacak biçimde genişleyerek övgü kalıbı olarak kullanılacaktır.

Ünlü şair Buhturî (ö. 897), Halife Mütevekkil'i överken; "خَلَقَ اللهُ جَعْفَرًا/Allah, Ca'feri yarattı." dedikten sonra, onun niçin yaratıldığını dile getirmiştir. Buna göre; adaleti tesis etmek ve karanlıkta olan ülkeyi onunla aydınlatmak için Allah, onu yaratmıştır (Buhturî 1963: II/712). Karanlıkta kalan veya yıkık olan ülkeyi, adaletle yeniden tesis ederek, bayındır veya aydınlığa kavuşturma algı ve düşüncesi, Enverî ve Nefî'nin övgülerinin de vazgeçilmez medhiye kalıpları olacaktır. Böylece övgüde halifeler, cömertliği, kahramanlığı, cesareti ve dine sınımsız sarılmaları gibi eski övgü kalıplarının dışına çıkartılarak, halkın güven içinde yaşayacağı bir ülke oluşturan, ülkeyi düşmanlara karşı koruyan, halkı sevgiyle kucaklayan bir konuma taşınmıştır.

Abbasi medeniyetiyle değişen sosyal ve saray hayatı ile halifelerin fiziksel özellikleri de bir ilk olarak övgü konusu yapılmıştır. Daha önce halifelerin cömertliği, tabiat unsurlarına benzetilirken, adı geçen dönemde, onların vücut azaları, cömertlikte kullanılan övgü kalıpları haline dönüşmüştür. Buhturî, memduhunun elini; "Senin elinin ışığı" diyerek başladığı ifadesinin ardından "على الشمس حتى كاد يخبو سراجها /Neredeyse güneşin ışığını söndürecek ölçüde kapsadı." (Buhturî 1963: I/427) diyerek, sözünü bitirmiştir. İbnu'r-Rûmî de memduhunun parmaklarının uçlarını, parmağın ötesinde "مفاتيح الأرزاق /rızkıların anahtarı" olarak görmüştür (Dehhân 1992: 55). Abbasiler döneminde yazılan övgü şiirlerinde, ilk defa bir ırka dayalı olarak, Türk imajının kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım, Türklerin halife Mu'tasım döneminde hilâfet ordusunda yer almalarıyla başlar. Türkleri ilk kez edebiyat sahnesine taşıyan, ünlü edip Câhız (ö. 869) olmuştur. *Resâilu'l-câhız* adlı eserinde; "Menâkibu't-türk" başlığı altında Türklerin sahip olduğu özelliklerden bahsetmiştir. Bunların başında da, Türklerin askerlik yönleri gelir. Kendisine nakledilenler ve gördüğü olaylara dayanarak, Türklerin diğer milletlerden üstün olduğu yönleri dile getirmiştir (Câhız 1991: I/5-86). Câhız'a göre Türklerin en çarpıcı karakterleri; "vatan sevgisine sahip" bir ulus olmalarıdır (Câhız 1991: I/64).

Câhız ile başlayan bu süreç, şair ve yazarların da dikkatini çekmiş, bir milletin fiziki ve ruhi portresi çeşitli yönlerden övülerek, övgü konusu olmuştur: “Türkler, kendi ülkelerini hiç kimseye memleket olarak bırakmamışlardır. Halbuki İranlılar da, Araplar da kendi ülkelerini başkalarına bırakmışlardır. İşte bu, ant olsun ki, çok kindar, gözünü inat bürümüş ve edebi olmayandan başka hiç kimsenin inkâr edemeyeceği bir üstünlüktür.” (Bakırcı 1997: 99).

Makâma sahibi Bedî'uzzamân Hemedânî, Sultan Mahmud'un övgüsünde Hakan oğularının âl-i Behrâm'a üstünlük sağladığını (Dayf 1977: 577) söylerken, el-Gazzî de Sultan Sencer'i halkın sığınağı ve İslam'ın destekçisi (Bârûdî 1404 hk.: III/41) olarak görmüştür. IV. Abbasî sırasında (1055-1258), halifelerin şahsiyetinden çok, sultanların şahsiyetleri öne çıkmıştır. Dolayısıyla Tuğrul Bey, az da olsa Alp Arslan, özellikle de Melikşah medhiyelerde öne çıkan şahsiyetlerdir. Dönemin güçlü şairi el-Ebî Verdî, Melilşâh'ı üç kasideyle övmüştür (Bakırcı 1997: 129).

Sonuç olarak; Cahiliye şiirinde başlayan ve Emevîlerle büyük bir ivme kazanan övgü şiirleri ve bunlarda yer alan konular, Abbasîler döneminde şairler tarafından, yeni konu ve övgü kalıpları eklenerek medhiyede söylenecek her söz, her abartı, her hayal dile getirilerek, medhiye en yüksek konuma taşınmıştır. Bu hüviyetiyle hem Fars hem de Türk edebiyatına taşınan medhiyenin, Enverî ve Nefî gibi “söz mülkünün melikleri” ve “hüner satan müflisler” tarafından en güzel örnekleri verilmiştir.

2. MEDHIYENİN SINIRLARI ve MEMDUHU MEDH ETME ŞARTLARI

Arap edebiyat kuramcıları, medhin sınırlarını ve övülecek kişilerde bulunması gereken övgü kalıplarını belirlemişlerdir. İbn Rasîk el-Kayravânî (ö. 1064)'ye göre medhiyenin temeli; akıl, iffet, adalet ve kahramanlıktır (İbn Reşîk el-Kayravânî 1972: I/131). Buna göre, aklın doğrultusunda hareket, ahlak kurallarına bağlılık, hak ve hukuka uygunluk ile kahramanca davranış ve yiğitlik medhiyenin sınırlarını çizen evrensel ölçülerdir. Ayrıca medhiyenin akıldan dolayı yaratılış, iffetten dolayı sosyal, adalet yönüyle siyasî/dinî ve kahramanlık itibarıyla de askerî boyutu vardır.

Kudâme b. Ca'fer, medhiyenin sınırlarını çizerken, Hz. Ömer'in ünlü Cahiliye şairi ve *Mu'allaka* sahibi Zubeyr b. Ebî Sulmâ'nın şiirini değerlendirirken, söylenmiş olan sözleri esas alır. Hz. Ömer, adı geçen şairin övgü şiiri hakkında “O, bir kimse nasılsa, o şekilde medheder, kişide olmayan vasıflarıyla methetmez.” dediği, kaynaklarda kayıtlıdır (İbn Reşîk el-Kayravânî 1972: I/98).

Kudâme b. Ca'fer de Hz. Ömer'in bu sözünden hareketle, kişinin, mübalağa sanatına yer verilmeden, doğrudan sahip olduğu haslet ve özelliklere vurgu yapıp onları ifade edilerek övgüye konu edilmesi gerektiğini söylemiş, böylece medhiyenin çerçevesini ve özelliğini belirtmiştir (Kudâme b. Ca'fer 1426: 95, 183). Dolayısıyla o, kişinin fitri özelliklerini yansıtan medhiyeleri, övgü sınırları içinde görmüş, zamanın getirdiği şartlardan/özelliklerden dolayı yapılan medihleri övgünün sınırları dışında, başka bir ifadeyle medhiyenin kusuru olarak kabul etmiştir. (Kudâme b. Ca'fer 1426: 183).

Hz. Ömer'in, Herim b. Sinân'ın oğullarından biriyle yaptığı karşılıklı konuşma, şairin övgü şiiriyle memduh arasındaki bağlantıyı yansıtmaya açısından önemlidir. Bir gün, Hz. Ömer, adı geçen kişinin bir oğluyla karşılaşır ve ona, Zuheyr'in Herim ailesi hakkında neler söylediğini sorar. Herim'in oğlu, onun bazı şiirlerini okur. Hz. Ömer, okunan şiirleri çok beğenir. Herim'in oğlu; "Fakat biz ona bol miktarda bağışta bulunuyorduk." deyince, Hz. Ömer; "Sizin ona verdikleriniz yok olup gitti. Fakat onun size verdiği şeyler baki kalmıştır." diyerek, Zuheyr ve şiirini takdirle karşılamıştır (İbn Reşik el-Kayravânî 1972: I/81; el-Bağdâi 1409 hk.: II/335; Demirayak 1993: 47).

İbn Reşik el-Kayravânî, ünlü eseri *el-Umde*'de; sultan ve vezir hakkında yapılacak olan övgülerin şartlarını şöyle açıklamıştır: Şair, sultanları överken, çok dikkatli olmalıdır. Manalar, anlaşılır/fasih; lafızlar ise düzenli olmalıdır. Özellikle karışık ve düzensiz lafızlara, yer verilmemelidir. İfadeler, ne çok az, ne de çok fazla/itnab olmalıdır. Çünkü sultanlar, çabuk sıkılırlar. İnsanlar için ayıp olmayan bir durum, sultan tarafından kusurlu sayılabilir. Beyitlerin az, manaların açık olması gerekir (İbn Reşik el-Kayravânî 1972: II/28). Adı geçen kişi, şairin vezirleri överken de en azından sultan övgülerinde gösterdiği dikkati, vezirlerde de göstermeli ve son derece dikkatli olmalıdır. Övgülerinde doğruyu ifade etmeli, dalgınlıkla veya gaflet içerisinde bir söz söylememelidir. Ayrıca şiirin kafiyesine de dikkat etmeli ve özen göstermelidir (İbn Reşik el-Kayravânî 1972: II/135).

3. ENVERİ'NİN HAYATI

XII. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış, Selçuklu sultanı Sencer (ö. 1115) devrinin en büyük kaside şairidir. Asıl adı Muhammed olan Enveri'nin babasının adı Alî, dedesininki ise İshâk'tır. Enverî, Horosan'ın Hâverân/Deşt-i Hâveran vilâyetine bağlı Ebîverd/Bâverd ilçesinin Bâzene/Bâzen köyünde doğmuştur. Enverî'nin, biri Fahrüddîn diğeri Evhâduddîn olmak üzere iki lakabı vardır. Bunlardan Evhaduddîn, ünlü bir şair olduktan sonra aldığı ve

kullandığı lakap olup tezkire yazarları tarafından bununla anılmıştır. Nisbesi Ebiverdî'dir. İlk önce, doğduğu bölgeye nispetle Hâverî tahallüs ederken, daha sonra üstadının isteği üzerine Enverî mahlasını kullanmıştır. Enverî'nin 583/1187 yılında öldüğü kabul görmüştür (Armutlu 2012: 135-181).

Enverî, bir kaside şairidir. Onun yazdığı kasideler, Fars edebiyatında ona yüksek bir mevki kazandırmıştır. Hatta kasideleri, onun şiirin peygamberi kabul edilmesine sebep olmuştur (Safâ 1352 hş.: II/668). Ondan sonra gelen bütün şairler, onu üstad ve üstün makam sahibi olarak kabul etmişlerdir. Bizzat bu durum, tezkire yazarları tarafından da dile getirilmiştir. Nitekim Avfi; “Onun kasideleri, sanatlı olup herkes tarafından beğenilmiştir. Öyle ki hiç kimse onun kasidelerinin üzerine çıkamamıştır.” (Avfi 1335 hş.: 339).

Önemli Fars edebiyatı tarihçilerinden Zebihullah Safâ ise, onun bu yönünü şöyle ifade etmiştir; “Enverî'ye gelinceye kadar şairler, övgüde kullanılması gereken mazmun ve mefhumları söyleyerek, sonraki şairlere bir şey bırakmamışlardır. Enverî, kasidede kullanılması geleneksel olan mazmunlar yerine, hem derin anlamlı yeni mazmunlar ve mefhumlar bulmaya hem de onları kasidelerinde kullanmaya yönelmiştir. Hatta Enverî, övgüde kullanmak için, yaratıcı zihnine yönelip yeni mazmunlar bulmuş, bunları kullanarak, şiirde kullanılan mazmunların dışına çıkmıştır.” (Safâ 1352 hş.: II/354).

4. ENVERÎ VE NEF'Î'DE SULTAN ÖVGÜSÜ

4.1. Allah'ın Gölgesi

Rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Sultan, yeryüzünde Allah'ın gölgesidir ki, kullardan her mazlum ona sığınır. Eğer adalet ederse, (Allah katındaki) ücretini alır.” Bu hadisten hareket eden Enverî de, övgüsünü yaptığı hükümdarı; “zıllu'llahî fi'l-arz/Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi” olarak görmüştür. Bu unvan, İslam dünyasında ilk defa Emevî halifeleri tarafından kullanılmıştır. Emevî halifeleri, bu kullanımla konumlarını güçlendirmek ve saygınlıklarını artırmak istemişlerdir. Aynı anlayış, Enverî tarafından benimsenmiş olmalı ki, o da övgüsünü yaptığı hükümdarın, özellikle de Sultan Sencer'in, mevki ve itibarını yüceltmek istemiştir.

Enverî'nin şiirlerinde bu olgu vurgulanırken, hükümdarın mülk, taht, taç, sancak gibi sultanlık alametleri öne çıkarılmış, özellikle adalet düşüncesi vurgulanarak, onun saygın konumuna vurgu yapılmıştır. Bu unvanın kullanımıyla, hükümdarın yüceliği gösterilirken, hüsrev, zafer, gazi gibi kelimeler de kullanılarak, düşmanlara karşı psikolojik üstünlük

sağlanmaya çalışılmıştır. Nihayi amaç ise, ülke birliğini korumak ve hasım güçlere karşı itaati sağlamak olmuştur:

آن سایه یزدان که تاج او را
از تابش خورشید عار باشد

“Tanrı’nın gözdesi olan hükümdarın tacı için güneş, onun parlaklığından utanır”
(k. 59/4)

سایه ایزد آفتاب ملک
آن ظفر پیشه خسرو غازی

“Tanrı’nın gölgesi! Mülkün güneşi! O, zafer meslekli, gazi hükümdar!”
(k.191/23)

Nefî de, Sultan I. Ahmed ve IV. Murad’a sunduğu ve aşağıda beyitleri verilen kasidelerinde, hem padişahın bu yönüne atıfta bulunmuş hem de onları Tanrı’nın âlemdeki gölgesi olarak görmüştür. Nefî, yukarıda belirtilen geleneğe uyarak, övgüsünü yaptığı sultanları yüceltmiş, hatta Feridun, İskender gibi hükümdarları da memduhlarının yanında küçük görmüştür.

Sâye-i lutf-ı Hudâ hazret-i sultân Ahmed
Ki Ferîdûn u Sikender olamaz derbânı (k. 4/6)

Şehriyâr-ı şeh-nişân zıll-ı Hudâ-yı Müste’ân
Kutb-ı devran mehdî-i bî-irtiyâb-ı rüzgâr (k.17/17)

4.2. Kazâ-Kader

İslâm terminolojisinde kazâ ve kader, Tanrı’nın olacak her şeyi ezelde bilme ilmidir. Başka bir ifadeyle kader, Tanrı’nın ezelde, bir şeyin varlığını dilemesi, kazâ ise kaderin yani varlığı dilenilen şeyin var olmasıdır. Bu iki kavram, birbirinin yerine de kullanılır. Enverî, övgülerinde bu iki kavrama yer vermiştir. Ölçülerinde sınır tanımayan Enverî, aşağıdaki beyitte Sultan Sencer için şöyle demiştir:

ذکر تو با ذکر کردگار کنم راست
نام ترا نام کردگار قرین است

“Tanrı’yı anma ile seni anmayı bir/eşit görüyorum. Zira senin adın, Tanrı’nın adına yakındır” (k. 35/41).

Sultan Sencer’i yukarıdaki şekilde gören Enverî, “kader-kaza” düşüncesinden hareket ederek, övgüyü tevilde zorlanılacak bir noktaya taşımıştır. Enverî’ye göre, kaderden bile gizlenen sırlar, sultanın basiretiyle açığa çıkar (k. 60/16) veya sultanın fermanı, kaderin yeryüzündeki icrasına benzer (k. 60/3). Enverî; “Kaza, kulun kaderini senin önlem/tedbir cihetine (göre) yazmıştır.” (k. 169/36) diyerek, övgüyü biraz daha tehlikeli sulara taşımıştır. Enverî; “Kader, yaratılışın ölçülerini belirleyince, Sencer’in de kuşatıcı adaleti, (o zaman) denge ve ayarını bulmuştur.” (k. 171/8) ifadesiyle, onun adaletini kaderle ilişkilendirmiştir. Aşağıdaki iki beyit de, Enverî’nin kaza ve kader düşüncesinin övgüsünü yaptığı Sultan Sencer’le bağlantısını göstermesi açısından önemlidir:

هر چه پنهان قضا حزم تو پیدا داشته

هر چه دشوار قدر عزم تو آسان یافته

“Kaza, her neyi gizlediyse, senin iraden ortaya çıkarmış, kaderin zorladığı her ne şey varsa da senin azmin (onu) kolaylaştırmış.” (k. 171/31).

رازى كه قضا رنگ آن نبيند

نزد تو چو روز آشكار باشد

“Kaderin rengini görmediği bir sır, senin nezdinde gündüz (gibi) aşikâr olur.” (k. 59/52).

Gür ve tok sesli bir şair olan Nefî, kaza ve kader hususunda Enverî gibi tevilî zor ve üst perdeden ifadelerle çok az yer vermiştir. Aslında her konuda aşırıya kaçan Nefî, kaza ve kadere sultan övgülerinde fazla yer vermemiştir. Az sayıdaki beyitlerinde övgü ile bağlantılı dile getirdiği kaza ve kader için şunları söylemiştir: Kaza, yeni aya savlecan verdikçe, düşmanın başını koparıp top gibi yerde yuvarlasın (k. 5/59). Kaza, adil olan Sultan Ahmed’in gösterişli atının nalını, zafer ve fetih bayrağının hilali yapar (k. 10/63). Kader, o adil olanın hükmüne boyun eğmiş, kaza da mahkûm ve memur olmuş (k. 35/23). Aşağıdaki iki beyit de anlam itibariyle yorumu zor olan beyitlerdendir:

Kazâ bu şevkile hihmetde dâmen-der-miyân oldu

Müheyyâ eyledi fevrî ana esbâb-ı sultânî (k. 12/5).

Hall olur müşkil-i ahkâm-ı kader

Re’yini etse kazâ ger tahkîm (k. 27/33).

4.3. Sıfatlar

Enverî, Sultan Sencer'in özelliklerinden bahsederken, daha çok bir hükümdarda bulunması gereken vasıflardan bahseder. Aşağıdaki beyit buna bir örnektir:

ای ممالک را مبارک پادشاه
ای سزای خاتم و تخت و کلاه

“*Ey ülkeler için kutlu olan padişah! Ey taç, taht ve mühre layık olan hükümdar!*” (k. 161/1).

Enverî'nin övgüsünde yer alan Sultan Sencer'e ait sıfatlarından bazıları şunlardır: Melik-i masûn/korunmuş melik (k. 36/1), sâhib-kırân/kuvveti yüce, ulu, hükümdar (k. 36/40). Sultan-ı Selâtin/ sultanlar sultanı (k. 59/2). Husrev-i husrev-nişân/padişah alametli hükümdar (k. 59/3). Husrev-i a'zam/büyük hükümdar, Dârâ-yı Acem ve vâris-i Cem/Acem'in Dârâ'sı ve Cem'in varisi (k. 40/2). Sâye-i Yezdân/Tanrı'nın gölgesi (k. 40/3). Sâhib-i âdil/adalet sahibi (k. 59/41). Tâhir-i tâhir/temizin temizi (k. 40/43). Aşağıdaki beyitte, Enverî'nin Sencer için kullandığı sıfatlardan birisine şu şekilde yer verilmiştir:

سایه ایزد آفتاب ملک
آن ظفر پیشه خسرو غازی

“*O, Tanrı'nın gözdesi, ülkenin güneşi(dir). O, zaferi meslek edinen gazi hükümdar(dır).*” (k. 191/23)

Enverî, peygamber isimlerini ve onların bilinen bazı vasıflarını Sultan Sencer'e atf etmiştir. Bu da övgüsünü yaptığı Sencer'le onları bir seviyede gördüğünü göstermektedir:

شاه احمد نام موسی معرکه
شاه یوسف صدق یحیی انتباه

“*Ahmet isimli, Mûsâ mücadeleci, Yûsuf sadakatli, Yahyâ uyarıcı (olan) şah!*” (k. 161/4).

Nefî de, övgüsünde bulunduğu hükümdarların sıfatlarından bahsetmiştir. Bu hükümdarların sıfatları, Enverî de olduğu gibi, bazen seslenme edatlarıyla ifade edilmiştir. Aşağıdaki beyit buna bir örnektir:

Dâd gûstâr dâverâ şâhensêhâ din-pervâre
Ey hudâvend-i Ömer-adl u Ebû Bekr-i'tikâd (k. 26/29).

Nefî, övgü şiirlerinde, hükümdarların vasıflarına hem fazla hem de geniş yer vermiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Şâh-ı Cem-câh/Cem makamlı hükümdâr (k. 8/26), cihân-dâver gerdün-cenâb/cihan hükümdarı, felek şerefli (k. 17/28), şâh-ı encüm-sipâh mâh-zemîn/yıldız ordulu (sayısız askeri olan) hükümdar, yeryüzünün ayı olan (k. 8/45), kerem-güster hüner-perver/cömertlik yayan, sanatı destekleyen (k. 14/42). Şehensâh-ı felek-mesned/felek makamlı şahlarsâhı (k. 18/20), sâhib-kırân-ı a'zam/en büyük hükümdar (k. 21/22), mahdûm-ı felek reşk-i melek mefhar-ı âlem/feleğin efendisi, meleğin kıskandığı, âlemin övündüğü hükümdar (k. 24/11). Nefî, aşağıdaki beytinde Sultan Osmân'ı şu sıfatlarla övmüştür:

Cihân-ârâ şehensâhâ cihân-dâver hudevândâ
Eyâ şâyeste-i mülk-i Cem ü mühr-i Süleymânî (k. 12/34).

4.4. Hitaplar

Enverî, Sultan Sencer'e hitabında, daha çok “\ey” veya “\â” gibi nida edatlarıyla seslenmiştir: Ey sâye-i Hudâ!/Ey Tanrı'nın gölgesi (k. 36/23), Ey İskender-eser!/Ey İskender özellikli (k. 40/12). Ey pâdşâhâ!/ey hükümdar (k. 59/21). Ey pâdşah-ı mübârek!/Ey kutlu hükümdar, Ey sezâ-yı mühr ü taht u külâh!/Ey taca, tahta, mühre layık olan hükümdar (k. 161/1). Ey nihâl-i memleket! ve'y Hü mâ-yı saltanat!/Ey ülkenin fidanı, ey saltanatın Hü mâsı (k. 170/1), Ey Mustafâ-siret!/Ey Mustafa huylu (k. 171/28), Ey mülk-i Acem girifte!/Ey Acem mülkünü ele geçirmiş (k. 177/1). Enverî aşağıdaki beytinde Sultan Sencer'e şöyle seslenmiştir:

ای ز یزدان تا ابد ملک سلیمان یافته
هر چه جستہ جز نظیر از فضل یزدان یافته

“Ey sonsuza kadar Süleyman'ın mülkünü elde etmiş kişi! (Kendi) benzerinin dışında her ne aramışsa Tanrı'nın fazlından bulmuş olan kişi!” (k. 171/1).

Aşağıdaki beyit, Enverî'nin Sultan Sencer'e hitabına bir başka örnektir:

ای ز تیغ تو در سر افرازی
ملک ترکی و ملت تاز

“Ey kılıcından dolayı, Türk ve Arap milletinin onurlu (hükümdarı!)” (k. 191/1).

Enverî'nin, hükümdarlar için yaptığı hitaplarının benzeri, Nefî'de de görülmektedir. O da, nida edatlarıyla hükümdara seslenmiştir:

Kâm-kârâ şehriyârâ hüsrevâ şâhensâhâ
Ey cihân-dâver şeh-i gerdün-cenâb-ı rûzgâr (k. 17/28).

Ey hüsrev-i âlî-nijâd ve'y dâver-i pâk i'tikâd
Ey şâh-ı sâhib adl ü dâd ey pâdişâh-ı muhterem (k. 16/31).

Nefî, ayrıca Enverî'nin övgülerinde olmayan “eyâ” ünlemiyle de hükümdarlara hitap etmiştir:

Güşâde-baht hıdîvâ şehâ hudâvendâ
Eyâ sipeh-şiken-i girûdâr-ı Behrâmî (k. 22/29).

4.5. Adalet

Enverî'nin kasidelerinde görülen övgü konularından biri de “adalet”tir. Enverî, sultanlar için kullandığı bu kavrama, kasidelerinde oldukça fazla yer vermiş ve onların bu özelliklerini/yönlerini öne çıkarmıştır. Bunu değişik açılardan yapması ise dikkat çekmektedir. Nitekim övgüsünü yaptığı hükümdardan önce, yeryüzü tamamen “harap olma, yıkılma ve karmaşa” gibi olumsuzluklara sahipken, memduhun tahta çıkmasıyla, durum tam tersi bir özellik kazanır ve yeryüzü, bütün olumsuzluklardan sıyrılır ve onun adaletiyle yeniden inşa edilir:

عالمی مامور خواهد شد ز عدل تو چنانک

عون تو بیرون نهد رهد خرابی از مدام

“*Seni yardımın, yıkılmışlığın ezikliğini sonsuza kadar kalıcı olarak silip götürüleceği için, (yaşayacağımız) bir dünya, senin adaletinle (yeniden) bayındır olacak.*” (k. 125/38).

هست با جود تو همه عالم ایمن ز نیاز

هست با عدل تو خالی همه گیتیز خلل

“*Bütün âlem, senin cömertliğine ihtiyaçtan/isteklerden emindir. Senin adaletin sayesinde tüm dünya dağınıklıktan, bozukluktan uzaktır.*” (k. 117/36).

زمین هر کجا امن تو نیست فتنه

جهان هر کجا عدل تو نیست ویران

“*Senin güvencenin olmadığı her yerde ve her ortamda fitne vardır. Dünyada senin adaletinin olmadığı her yer harabedir, yıkılmıştır.*” (k.140/17).

Enverî'nin söylemleri ve taşıdığı duyguların benzerine, Nef'î'de de rastlanmaktadır. O da, kaside sunduğu hükümdarlardan önce, viran olmuş ve yıkılmış ülkeleri, onların adaleti yeniden bayındır ve yaşanabilecek bir hâle getirdiğini dile getirmiştir:

Yapar bir lahzada adlin harâb olmuş nice mülki
Bozar bir hamlede tıgın düzülmiş nice alayı (k. 28/31).

Hükümdarın adaleti, hem birlikte yaşamının garantisi hem de barışık olmanın teminatıdır. Bunu sağlayan da “sâye-i adl/hükümdarın adaletinin gölgesi”dir. Bu gölge, her tarafa yayıldığından, keklik, şahin ve kartalın pençesinden korunur/emîn olur, koyun sürüleri içerisinden kurt, çekip çıkarılır (k. 40/14), keklik, şahin/doğan kuşuyla, kurt da koyunlarla barışık ve bir arada yaşar:

صلح کرد از توسط عدلش

باز با کبک و گرگ با اغنام

“(Ey hükümdar!) *Senin adaletin sayesinde keklik, şahin ile kurt, koyunlarla barıştı.*” (k. 120/29).

Benzer duygu ve düşünce, Nef'î'de kendini şu şekilde göstermektedir:

Ger olsa feyz-i hükm-i adl ü dâdı âleme şâmil
İderdi beççe-i kebk-i derî şehbâz ile bâzî (k. 23/19).

Ol kadar âsûde âlem sâye-i adlinde kim
Hâbgâh eyler gazale pehlû-yı şîr-i neri (k. 14/33).

4.6. Cömertlik

Enverî'nin övgü konusu yaptığı konulardan biri de, hükümdarın cömertliğidir. Sultanların cömertliği tarihî ve dinî temellere dayanır. İnsanın sahip olması gereken temel erdemlerden biri olan cömertlik, Enverî'nin övgülerinde de yer almıştır. Hükümdarın bu yönü, daha çok şairi ilgilendirdiği için, Enverî, övgüsünü yaptığı Sultan Sencer'in bu tarafını daha çok öne çıkarmıştır. Enverî'nin bu tür övgüleri, birbirine çok benzer: Ülke kıyılarını inciyle doldurup taşırın onun cömertliğidir (k. 78/ 18). Hükümdar, cömertlik ederse, altın ve gümüş saçar (k. 191/3). O, cömertlik yönüyle güneşle ortaktır (k.

191/31). Cömertlik cevherinin doğal özelliği, onun elinde yoğrulmuştur (k. 65/23). Cömertliği derya gibidir. Eliyle saçtıkları da bahar bulutuna benzer. Enverî, aşağıdaki beyitte “bahr/derya ve kân/maden”in cömertliğini, Sultan Sencer’in cömertlikte elini benzeterek, onun bu yönünü vurgulamıştır:

گر دل و دست بخر و کان باشد

دل و دست خدایگان باشد

“Eğer deniz ve madenlerin, gönül ile el (olması mümkün) olsaydı, kudretli sultanın gönlü ile eli olur.” (k. 60/1).

Enverî, yoksul ve fakiri görünce, onları sorgulamadan veren, aciz ve güçsüz olanı görünce de hiç düşünmeden bağışta bulunan olarak nitelendirdiği Firûzşâh’ın cömertliğini şöyle ifade etmiştir:

زبان نداده به جود و عطا رسانیده

و عید کرده بجرم و جزا نفرموده

“Söz vermemiş, (ama) cömertliğe ve bağışa boğmuş, cezaya söz vermiş, (fakat) ceza emretmemiş.” (k. 178/6).

Hükümdar övgüsünde, “cömertlik-el” münasebeti, öne çıkarılarak başka unsurlarla birlikte, teşbihten de istifade edilerek kullanılmıştır. Nitekim Enverî, övgüsünü yaptığı sultanın eliyle yaptığı cömertliği, renk ile gül birlikteliğine benzetmiş ve ikisinin birlikteliğinin ayrılmayacağı gibi sultanın elinin de cömertlikten kopamayacağını şöyle ifade etmiştir:

جود و دستت هر دو همزادند همچون رنگ و گل

کی توان کردن جدا رنگ از گل و بوی از گلاب

“Cömertlik ve senin elin, her ikisi; tıpkı renk ve gül gibi beraber doğdular. Renk, gülden, koku da gülsuyundan nasıl uzaklaştırılabilir!” (k. 12/ 26)

Hükümdarların cömertliğinin dile getirilmesinde, benzer duygular ve söyleyişer, Nefî’nin kasidelerinde de görülür. IV. Murad’ın övüldüğü aşağıdaki beyitlerde, onun bu yönü görülmektedir:

Derûnında nihân itmezd genc-i dürr-i şehvârı

Eger bîm-i kefi cûdıyla derya olmasa muztar (k. 21/20)

O şehinşâh-ı direm-pâş-ı kerem-güstâr kim
Bir eli bahr-ı sehâdur bir eli ebr-i atâ (k. 18/61)

“Cömertlik-el” birlikteliği, Nefî'nin övgülerinde de yer almaktadır. Öyle ki, Sultan Ahmed'in cömertliğini, altın saçan bir güneşe benzeten şair, dünyaya hem maden ocaklarının hem de denizlerin zenginliğini bağışlar:

Hurşîd-i zer-feşân ki kefi feyz-i cûd ile
Dehre ginâ-yı mâ-hasal-ı bahr u kân verür (k. 5/29)

4.7. Fitne

Enverî, övgüsünü yaptığı padişahların özelliklerinden bahsederken, onların ülkeyi bayındır bir hale getirip, adaletle süslediklerini sıkça dillendirmiştir. Bundan dolayı “ülke-bayındır-adalet” münasebetiyle bağlantılı olarak hükümdarın yönettiği ülkede fitne, fesat ve kargaşa barınmaz. Enverî, övgüsünü yaptığı hükümdarların bu yönünü, medhiyelerinde ifade etmiştir. Şair, bu hususta duygularını şöyle dile getirmiştir: O, fitneyi yıkıp bozan kişidir (k. 83/24). Onun siyaset zehrinin ateşinin korkusu, fitnenin damarlarındaki kanı kurutmuştur (k. 35/14). Senin döneminde, fitne hançeri, güzellikle kınına girerken, fitnenin gözünde var olan uyku da, seninle birlikte dağıldı, gitti (k. 36/2). Senin azametinden dolayı, fitnenin kalbi, kanlanır ve nar gibi kıpkızıl olur (k. 59/49). Enverî, Sultan Sencer'i, feleğin başına musallat olan fitne ve fesat belasına son vererek, dünyayı yeniden güzelleştiren hükümdar olarak görmektedir:

در جهانداریت گردون فتنه در سر داشته
وز ملکشاهیت عالم رونق از سر یافته

“Senin hükümdarlığında feleğin başında fitne vardı. Sen, mülke şah olduğundan dolayı dünya, güzellik bulmuştur.” (k. 170/2).

جیش عزیمت دلیل بوده بسی
فتنه را در مضیقها بعثار

“Senin azminin ordusu, fitneyi dar yerde tökezlettiğine (dair) pek çok deliller vardır.” (k. 76/58).

Nefî, Enverî'den farklı olarak fitne olgusunu klasik terminolojiye uygun olarak değerlendirmiş ve “fitne-sevgili-güzel” bağlamında ele almıştır. Bu olguya göre: “Felek, fitneyi senin (I. Ahmed'in) devrinde zindana kapattığından dolayı,

güzellerin perçemleri çene çukuruna düşmedi.” (k. 4/32). Yine padişahın zamanında fitne, ya sevgililerin, saçlarının kıvrımları arasına gizlenmiş ya da onların öldürücü/yaralayıcı bakışları dışında, fitne, (yeryüzünde) barınmamıştır (k. 10/26, k. 14/41). Bu bağlamda, padişahın sayesinde memlekette fitneden söz edilemez. Zira onun ülkesinde fitne aransa da bulunmaz. Sadece fitne, güzellerin bakışlarında bulunabilir:

Bir fitne bulunmaz arasan memleketinde
Var ise yine gamze-i fettân-ı bütândur (k. 10/26)

Zamânında bulunmaz fitne pinhân olmaga bir yer
Meger hûbân-ı fettânun şikenc-i zülf-i tarrârı (k. 14/41)

Nefî, IV. Murad’a sunduğu bir kaside de, onun zamanında fitneye sebep olan iki düşman görür ve bunlarla mücadele eden padişahı överek, yaptığı eylemin bir gaza olduğunu ve de Peygamber’i hoşnut ettiğini dile getirir. Bunlardan biri “iblis-i pür-telbis-i fettân”, diğeri de “ifrid-i küfr-endiş-i kâfir-kış”tır. Bu iki düşmanla yapılan gaza, padişah hükmünün icrasıyla onların “bâzar-ı fesâd”ı “kesâd bulur” ve ülkedeki fitne tılsımı da bozulur:

Katl edip ol fâsidi bozdun tılsım-ı fitneyi
Buldı bâzâr-ı fesâd icrâ-yı hükmünle kesâd (k. 26/35)

4.8. Kahr

Enverî, Sultan Sencer’i överken, onun bir takım özelliklerini öne çıkarmıştır. Bunlardan biri, “kahr”dır. Onun kahrı, kara güne sayısız tuzak kuracak kadar heybetlidir. Onun hükmüne tabi’ olan zaman, senin atının üzengisinin altındadır. Senin görüşün doğrultusunda hareket eden güneş de, senin mührünün altındadır/sana tabi’ olmuştur. Onun ecel mızrağında toplanan kahrı, keskin kılıcının kabzasında bulunur (k. 50/12).). Eğer senin kahrının zehri, deniz dalgaları arasından geçerse, denizin kahrından dolayı rüzgâr, sonsuza kadar (zehirli) kül savurur (k. 61/2). Eğer onun kahrı, dünya üzerine gölge salarsa, o dünyada yaşam belirtisi olur (k. 60/8). Senin kahrın, Zühre yıldızının kadehinde, ceza (olarak) zehre dönüştü. (k. 12/22).

Enverî’de görülen bu tip söylemler, aynen Nefî’de de görülmektedir. Övgüsünü yaptıkları sultanların kahrını, bazen düşmanları ezen, mahveden bazen de helâk eden bir manevi güç, silah olarak görür. Öyle ki, onun kahrı, sitemlerle dolu olan gökyüzünü ateşe çevirir (k. 5/36). Kahrının cellâdı, adalet kılıcıyla feleğin ensesini param parça eder. Dinden dönenler ve isyan edenler, onun kahr kılıcıyla yaptıklarının bedelini öderler (k. 26/39).

4.9. Sultanın Atı

Enverî, hükümdar övgülerinde sultanın atına da yer vermiştir. Enverî, şekil olarak “na’l-küpe” ilişkisi içerisinde Sultan Sencer’in atını överken, geniş hayaliyle, atının nalının feleğe küpe olacağını söyler. Bunu yaparken de, felek karşısında atının nalının üstünlüğünü ortaya koymuştur:

نعلی که بیفکند مرکب او
در گوش فلک گوشوار باشد

“Onun atının fırlattığı bir na’l, feleğin kulağında küpe olur.” (k. 59/11).

Mübalağaya dayalı olarak söylenmiş benzer duygular, aşağıdaki beyitte de vardır:

هر کجا طی کرده یک پی نعل اسب خاک رزم
ازدها رایت از باد ظفر جان یافته

“Savaş meydanında, senin atının nalının ayak izinin katettiği her yer, senin düşünce ejderhan zafer rüzgârından dolayı can bulmuştur” (k. 171/20).

Enverî, sultanın atını överken, onun niteliklerinden de bahsetmiştir. Atın taşıdığı vasıflar, hayal ve mantık sınırlarını zorlamaktadır. Endamı iri, felek boylu, yıldız süratli ve dağ gibi büyük ve heybetli, fil gibi bedene sahip olan at, yeryüzünü bir çırpıda aşır geçer, denizler kateder. Gökyüzünün gücüne sahip bu atın kişnemesi, yıldırımlara benzer. At, o kadar hareketlidir ki, rüzgârın önünü keser. Dayanıklılıkta, taş ve demir onu kıskanır (k. 84: 47-51). Bu atın menzili bazen doğu bazen de batıdır:

چه باره ایست بزیر تو در بنامیزد
که منزلیش بود باختر دگر خاور

“Senin altında nasıl bir tarz (at var) ki, hem doğu hem de batıda en uzak mesafeye yerleşir!” (k. 84/46).

Enverî’nin at nitelemesi, aynı şekilde Nefî’de de vardır. Nefî, Enverî’ye göre hükümdarın bindiği atın vasıflarını, hayallerin çok ötesine taşımıştır:

Her bir kademde sadme-i pür-zûr-ı na’linin
Gâv-ı zemîne zelzele-i üstühân verür (k. 5/32).

O cism-i küh-peykerle o denlü tiz-revdür kim
Geçer yel gibi bir âheste pertâb itse ummânı (k. 12/31).

4.10. Mızrak-Kılıç

Enverî, Sultan Sencer'in maddî gücünü gösterirken veya elindeki aletlerle savaş alanlarında gösterdiği kahramanlıkları ifade ederken, onun öldürücü, yaralayıcı veya kahredici vasıflarını mızrak, kılıç, ok gibi savaş aletleriyle gösterir:

Onun mızrağının parlaklığından dolayı, savaş gününde toz, duman elbisesi giyer (k. 59/24). Savaş meydanında, elindeki kılıca yaklaşma mesafesi, iki nefes kadar olur (k. 59/35). Seninle aynı vasfa sahip olanların (yaşam) müddeti, senin kılıcının çaba ve gayretine bağlıdır (k. 170/8). Fethi gerçekleştiren/fethine kefil olan, senin kan döken kılıcıdır (k. 161/2). Mülkün bağı, senin kılıcınla süslenmiştir (k. 172/1). Onun kılıcı, savaş günü canlıların boyunlarını vurur. Onun mızrağı, av vakti ölüm mektubu götürür (k. 68/19). Senin mızrağının ateşi, parlayınca, Pervin/Ülker yıldızı (kendi) parıltısını hesaba çeker/sorgular. Senin mızrağının gölgesi, yenilenlerin üzerine uzayınca/düşünce, gölge (onlar için) yük olur. Eğer senin kılıcının lalesi açılırsa, zafer ve başarı dünyasında bahar olur. Senin elindeki kılıç, Ali'nin elindeki Zülfikâr gibi olur (k. 59/28-31). Cehennem ocağı, ateşe benzeyen ölümü, senin o (öldürücü) kılıcından aldı (k. 40/11). Senin kılıcının yansıması/aksi, gece vakti şans yıldızının parıltısını kırar/bozar. Senin kılıcının keskinliği, ateşin sıcaklığını alıp götürdü. Bir bak! "Nefs araz"ından (yapılmış) nasıl bir cins kılıç ki, nasıl da cevheri kırdı (k. 38/12-13). Senin keskin kılıcın varken, granit taşının içinden fitne tutuşturan hiç bir ateş yakamaz (k. 17/17). Mızrağın dışının öfkesi, zırhın ödünü yırttı. Gürzün darbesi, miğferin arka kısmını parçaladı (k. 38/39).

Nefî, övgüsünü yaptığı hükümdarların yaptığı savaşların bazı sahnelerine yer vermesine rağmen, öldürücü ve yaralayıcı silahları Enverî'ye göre daha az kullanmıştır. Bu silahlardan daha çok, kılıç yer almıştır. Buna göre memduhun kılıcı, öldürücü özelliğe sahiptir (k.5/20). Öldürücü ve yaralayıcı kılıcı, fitnenin kanını dökmeseydi, fitne varlığını kıyamete kadar sürdürürdü (k. 6/33). Onun kılıcının hayali, düşmanın gözünden geçse, gözbebeği Cevzâ gibi ikiye ayrılırdı (k. 8/35). Onun kılıcına, rüyada dokunan eteğinde kan bulur (k. 9/8). Onun kılıcının şimşegi, ateşin tabiatına terbiye verse, elmas madenini kül ederdi (k. 14/31). Bir şair, kılıcının hayalini gönlünden geçirse, elindeki kalemler baştan ayağa ikiye bölünürdü (k. 22/22).

4.11. Şahsiyetler

Enverî, Sultan Sencer'in övgüsünü yaparken, tarihi, dinî ve mitolojik şahsiyetlere fazla yer vermemiştir. Yer verdiği şahsiyetler ise, Sencer'le karşılaştırılmış, sultanın onlara üstünlüğü dile getirilmiş ve Sencer'in emirlerine bağlı şahsiyetler olarak yer almışlardır. Bu durum aşağıdaki beyitte görülmektedir:

شاه جهان سنجر آنکه بسته امرش

قیصر و فغفور و رای و خان و تگین است

“Dünya şahı olan Sencer, o kimsedir ki, Kayser, Fâğfûr, Rây, Hân ve Tegin onun emrine bağlanmıştır” (k. 36/10).

Benzer söylemiş, aşağıdaki beyitte de mevcuttur:

خسرو اعظم دارای عجم وارث جم

که ازو رسم جم و ملک عجم نام گرفت

“Ey! Acem mülkü şöhreti, Cem'in töreyi, kendisinden aldığı Acem'in Dârâ'sı ve Cem'in varisi olan en büyük hükümdar!” (k. 40/2).

Enverî, bir beyitte Sencer'i, Süleyman Peygamber'in mülkünü sonsuza kadar elinde tutan hükümdar olarak vasfetmiştir (k. 171/1). Ayrıca onu, İskender'in fethettiği toprakların sahibi olarak görmüştür (k. 40/12). Enverî, dini şahsiyetlerden bahsederken, onların özelliklerini, övgüsünü yaptığı Sencer'e atfederek, benzetme yönüne gitmiştir. Bir beyitte Sencer, Mûsâ gibi mücadeleci, Yûsuf sadakatli, Yahyâ gibi uyarıcı (k. 161/4) olarak görülmüştür. Ayrıca bir beyitte, Sencer'in elindeki kılıç, Hz. Ali'nin Zülfikâr'ına benzetilir (k. 59/31).

Nefî, övgülerinde dinî, mitolojik ve tarihî şahsiyetlere, Enverî'den daha fazla yer vermiştir. Bu yer veriş, daha çok övgü konuları veya övgü kalıplarıyla ilişkilidir. Örneğin Nefî, eğer övgüde memduhu ülkeler alan bir hükümdara benzetiyorsa, onu “sâhib-kırân-ı Cem-haşem” (k. 15/22), “Cem-pâye” (k. 19/21) ve “Cemşid-meşreb” (k. 20/23) olarak görür. Nefî, memduhunun övgüsünde, eğer onun adalet yönünü öne çıkarıyorsa, memduhunu Hz Ömer'e veya Nüşirevân'a benzetmiştir:

Ol hudâvend-i Ömer-adl ü Ali-sîret kim

Buldı zâtıyla şeref silsile-i Osmânî (k. 4/7)

Nefî'de mitolojik şahsiyetler, Enverî'de olduğu gibi memduhla karşılaştırılır, onlar değer ve konum yönüyle memduhtan aşağıda görülür. Örneğin cihan hükümdarının savaş tarzı, Rüstem ve Sâm'ın savaş tarzını unutturur (k. 22/13). İskender, onun kapısının koruyucusudur (k. 20/21). Hükümdarın eğlencedeki meşrebinden Cemşîd haberdar olsa, eline bir daha kadehi almaz (k. 21/26). Aşağıdaki beyitlerler, yukarıda ifade edilen duyguların benzeridir:

Cemşîd-i kâmrân ki sūvâr olsa rahşına
Dârâ tutar rikâbını Hüsrev inân verir (k. 5/28)

Biri derbânı olurdu biri mîrâhûrî
Gelseler âleme devrinde Peşeng ü Dârâ (k. 18/62)

Hem bende-i dergâhın olurlarsa sezâdur
İskender ü Behrâm u Cem ü Kayser-i âlem (k. 24/5)

4.12. Taklîd-i Âhengî

Enverî'nin kasidelerinde, mübalağa sınırlarını aşan “taklîd-i âhengî” vardır. Bu âhenk, beyitler içerisinde seslerin, hecelerin, kelimelerin sıralanışı ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerinden doğan, farklı duygular uyandıran uyum ve armonidir. Enverî, kasidelerinde, övgüsünü yaptığı hükümdarın savaş sahnelerine de yer verir. Bu sahnelerde, asker kalabalığını, savaş alanının dehşetini, hamlelerin zelzeleye benzeyen sarsıntısını, çelik kılıçların öldürücülüğünü, mızrakların ortalığı kana boyayışını, savaş alanının lale bahçesine dönüşünü beyitlerine yansıtmış ve savaşı, kelimelerin manasından ziyade çıkardıkları seslerle imitasyon etmiş ve ahenk taklidinin güzel örneklerini vermiştir:

روزی که چو آتش همه در آهن و پولاد

بر باد نشینند هزیران جولان را

وز زلزله حمله چنان خاک بجنبد

کز هم شناسند نگون را و سنان را

وز عکس سنان و سلب لعل طراد

میدان هوا طعنه زند لاله ستان را

“O gün rüzgâr atna binerek saldıran aslanların demir ve çelik olan (kılıçları), cehennem gibiydi. Tarafların hamlesinden oluşan zelzele, toprağı öyle oynattı ki, yükselenler ve alçalanlar bilinemedi. Mızrağın (kana benzeyen) parıltısından ve

küçük muzrağın (kan gibi) kırmızıya çalmasından dolayı lale bahçesi savaş meydanına sitem ediyordu.” (k. 5/41-43)

Taklîd-i âhengî örnekleri, yoğun olarak Nefî’de de görülmektedir. Nefî’nin bu tip kullanımları, Enverî’ye göre daha ileri düzeyde olup ayırt edici bir özellik taşımaktadır. Onun da savaş sahnelerinde; safların düzöldüğünü, yer ve gök inlemesinin dehşetini, kılıç şakırtılarının ve top seslerinin yankılandığını, askerî hamlelerin zelzeleyi andıran saldırıları müşahede edilmektedir. Enverî’nin tok, gürültülü ve sanatkârane oluşturduğu ahenk, Nefî’nin kasidelerinde de vardır. Nefî, savaş alanı olgusunu, mısralara yansıtırken, kelimelerin birbiriyle ses ve anlam bakımından etkileyici bir bütünlük oluşturmasını sağlamış, beyit içerisinde uyum ve uyuşmayı ortaya koyma başarısını göstermiştir:

Saflar düzölüp hücûm edicek hayl-i düşmene
Dehşetle âsumân u zemîn pür-figân olur

Sarsıldığınca zelzel-i hamleden zemîn
Âşûb-ı rûstehîz-i kıyâmet ayân olur

Oklar sihâm-ı kavs-ı kazâdan nişân virür
Peykân-ı tîr ise ecel-i nâgehân olur

Evc-i hevâda sıyt-ı çek-â-çek tîgden
Âvâz-ı ra’d u sâ’ika reh-gümkunân olur (k. 29/41-44)

5. ENVERİ ve NEFİ’DE VEZİRLERE ÖVGÜ

Enverî, hükümdarların yanında vezirleri de övmüştür. Hükümdara söylediği övgünün bir benzerini vezirler için de söylemiştir. Enverî’nin vezirler için yazdığı övgü şiirleri fazladır. Burada sadece Enverî’nin, çok yardımını gördüğü Sultan Sencer’in veziri Nâsiruddîn Ebû’l-feth Tâhir için söylediği övgü şiirleri esas alınmış ve onların önemli görülen vasıfları tercih edilerek, geniş çaplı bir taramaya tabi tutulmamıştır. Bu övgülerde vezirler, “sadru’l-vüzerâ” (k. 15/22), “destûr” (k. 75/28), sâhib-i sadr (k. 56, başlık), nizâmü’l-mülk/nizâm-ı mülket (k. 80/16) olarak anılmıştır.

Nefî’nin vezirler hakkındaki övgüleri, Enverî’nin övgüleriyle paralellik arz etmektedir. Övgüsünü yaptığı vezirler; vezîr (k. 31/ 42), vezîr-i a’zam (k. 28/6), sadr-ı a’zam (k. 44/22), sadr-ı nizâmü’l-mülk, Âsaf (k. 29/52), destûr (k. 29/21) olarak anılmıştır.

Vezirler, öncelikle “Âsaf-ı sâni”dir. Hükmü “Süleymân” gibidir:

Ol Âsaf-ı sâni ki Süleymân gibi hükmü
Başdan başa dünyâya revân olsa revâdur (k. 34/20).

5.1. Sıfatlar

Vezirlerin vasıfları, Enverî'nin *Divân*'ında çok fazla anılmıştır. Nâsiruddîn Ebû'l-feth Tâhir, Enverî'nin övgülerinde sâhib-i âdil/adalet barındıran (k. 20/16), adl-i feryâd-res/imdad isteyenlere adaletle koşan/yetişen, dâver-i dîn-i Arab/Arapların dininin hakemi (k. 20/20). Sâhib-i mülk-i dil, destûr-ı bahr/gönül mülkünün sahibi, denizin veziri (k. 75/28). Sâhib-i mülk-i dil âsmân-sıfat/ gönül mülkünün sahibi, gökyüzü vasıflı/özellikli (k. 75/51). Âsmân-mahal/konumu gökyüzü gibi olan/gökyüzü mekanlı (k. 75/46). Âftâb-âtıfet/ihsanı güneş gibi olan/güneş lütuflu (k. 75/46). Der-i âli/yüce kapı/kapısı ulvî ve yüce olan (k. 76/33). Nâsır-ı dîn/ dinin yardımcısı, dine yardım eden (k. 76/36). Nâsır-ı mille ve'd-dîn/din ve milletin yardımcısı (K. 91, başlık). Çerh-i istimâlet, Mirrih-i intikâm, âftâb-ı hâtır, Müşterî-i hater/gönül alıcı felek, intikam (alan) Merih Yıldızı, gönül ısıtan güneş, tehlike (barındıran) Müşterî Yıldızı (k. 83/33). Nâsır-ı dîn-i Yezdân/Tanrı'nın dinine yardım eden (k. 93/1). Nâsır-ı dünyâ ve dîn, Ebu'l-feth/dine ve dünyaya yardım eden, fethin babası (k. 94/5). Hüsrev-nişân/hükümdar alametli (k. 94/4). Tâhir-i tâhir-neseb/temiz soylu Tâhir (k. 94/6). Hâce-i hâcegân-ı heft iklim, nâsır-ı dîn-i Hakk, radiyy-i enâm/yedi iklimdeki hocaların hocası, Hakkın dinine yardım eden, halkın hoşnut olduğu (k. 120/22). Nusret-i İslâm/İslâm'ın yardımı (k. 120/23). Vakt-i kifâyet ü dâniş/bilgi ve liyakatın vakti (k. 120/32). Sâhib-memleket ve hâce-i asr/asrın hocası ve ülkenin sahibi (k. 121/2). Hüdeyâgân-ı vezirân/vezirlerin efendisi (k. 138/6). Şâh-ı devlet ü dîn/din ve devleti şahı (k. 5/21). Aşağıdaki beyitte Enverî'nin vezir için kullandığı sıfatlarda birisi yer almaktadır:

صدر الوزراء مويد الملك

دست و دل و و ديدة مراتب

“Güçlü’ el, ‘zengin’ gönül ve ‘ileri’ görüş (sahibi olan!) Vezirlerin efendisi ve mülkü güçlendiren kişi!” (k. 15/22).

Enverî, hükümdarlar için uygun görüp kullandığı sıfatları, bazen vezirleri överken de kullanmıştır. Bunlardan biri de onların da hükümdarlar gibi “sâni-i sâye-i Yezdân/Tanrı'nın gölgesinin ikincisi” (k. 118/7) oluşudur. Bundan

dolayı Enverî'nin sultanlara söylediği övgü kodları ile vezirlere söylediği övgü şifreleri çoğu kez kesişmiştir.

Nefî, vezirlerin sıfatlarını ifade ederken, bazen Enverî gibi klişe kelimeler kullanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: sâhib-sadr-ı himmet/yüksek iradeli vezir (k. 28/8), husrev-i hâver/doğunun hükümdarı (k. 28/16). Sâhib-seyf-i devrân/zamanın veziri (k. 28/28), dâver-i zemâne/zamanın insaflı veziri (k. 29/19), Âsaf-ı Cemşid-kevkeb, Rüstem-i sâhib-kıran/Cemşid parıltılı vezir, Rüstem gibi büyük hükümdar (k. 29/33), Âsaf-menkıbet, Haydar-dil/Asaf menkıbeli, Haydar gönüllü (k.28/9), Arş-temkîn, felek-pâye, âsmân-sâye/arş gibi ağırbaşlı, felek dereceli, gökyüzü gölgeli (k. 36/20). Nefî, aşağıdaki beyitlerde, Vezir Nasûh Paşa'nın vasıflarını ifade etmiştir. Bunlar aynı zamanda içerisinde tek bir Türkçe kelime geçmeyen girizgâh beyitleridir:

Muhîd-i cûd u kerem âftâb-ı şân u şükûh
Sipîhr-i hükm ü tasavruf cihân-ı rüşd ü sedâd

Güşâde-baht u kavî-tâli' ü bülend-ikbâl
Huçeste-zât u sûtûde-sıfat u pâk-nihâd

Dilir-i ma'reke-perdâz-ı Kahramân-savlet
Muşîr-i memleket-ârâ-yı Âsaf-isti'dâd (k. 30/19-21)

Nefî de, Enverî gibi vezirlerin övgüsünde onların yaptıklarını dile getirirken, mübalağa sınırlarını zorlamış, hatta aşmıştır. Vezîr-i a'zam Murad Paşa'nın övgüsünde, adı geçen vezir, harap olmuş bir mülkü/ülkeyi bir anda adaletiyle mamur/bayındır bir hale getirmiştir. Enverî'de de görülen harap olan bir mülkün bayındır bir duruma getirilmesi, Nefî'de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Şair, bu olguyu aynı zamanda padişahlar için de kullanmıştır:

Yapar bir lahzada adlin harâb olmuş nice mülkü
Bozar bir hamlede tığın düzülmiş nice alayı (k. 28/31).

Nefî, adaletiyle ülkeyi bayındır eden vezirlerin, hüküm sürdüğü ülkenin resmini çizmiştir. Bu resme göre; cihan ferah ve gönül okşayıcı, halk sevinçli, zaman görkemli, zemin cennet bahçesi gibidir:

Cihân müferreh ü dil-keş cihâniyân hurrem
Zamân şükûfte zemîn reşk-i büstân-ı na'îm (k. 33/6).

5.2. Hitaplar

Enverî, vezirlere çeşitli bakış açılarından seslenmiştir. Bu sesleniş, daha çok

“ای/ey!” veya “/â” hitap edatıyla yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır. Ey Sâhib-i Ebu'l-feth!/Ey fetih babası (olmaya) layık olan (k. 6/2). Ey ihyâ-yı dîn!/Ey dinin ihyası(na uğraşan) (k. 6/20). Ey mu'ciz-tedbîr!/Ey mu'cize önlemlerle (k. 6/30). Ey ni'met-i hayât! ve'y devlet-i şebâb!/Ey hayat bağışlayıcı, ey tazeliğin, gençliğin ikbali (k. 13/8). Ey hâdiyyü'r-reşâd!, Ey mâlikü'r-rikâb!/Ey doğru yolda/Tanrı yolunda gitmeyi gösteren, ey rikâb sahibi (k.13/25). Sâhibâne-melikâ!/ey melikliğe (yaraşan) efendi(m)! (k. 20/22). Sâhibâ!/ey edendi(m)! (k. 49/1). Ey sâhib-i mülk-i dil! Ey sadr-ı mülk-i nişân!/Ey gönül mülkünün sahibi, ey şehâdet mülkünün veziri (k. 75 /28). Ey âftâb-âtıfet! Ey âsmân-mahal!/ihsanı güneş gibi olan/güneş lütuflu, konumu gökyüzü gibi olan, gökyüzü makamlı (k. 75 /46).

Enverî'nin övgüsünü yaptığı Vezir Nasrrudîn Ebû Tâhir, her şeyden önce sahip olduğu sıfatlarıyla anılmış ve bu bağlamda ona hitap edilmiştir. Aşağıdaki beyitte, devletin bekasını sağlayan, ülkenin şerefini koruyan ve değerli görüşlere sahip olan bir vezire sesleniş görülmektedir:

ای ز پی آب ملک و رونق دولت

دافعه فتنه کرده رای رزین را

“Devletin gücü ve mülkün onurunu, (korumanın) ardından yüce görüşü (sayesinde) fitneyi defetmiş kişi!” (k. 6/19).

ای ممالک را مبارک پادشاه

ای سزای خاتم و تخت و کلاه

“Ey memleketler için mübarek (olan) hükümdar! Ey taç, taht ve (saltanat) mührüne layık (olan) hükümdar!” (k. 161/1).

Vezir övgüsünde, genellikle onlar, mülkün kuvveti (k. 15/22), mülkün yüzüsu/onusu, devletin gücü olarak bilinmişlerdir. Bu özelliklerin altında da sağlam/değerli/ileri/isabetli görüşlü olma (k. 75/38)ları bulunmaktadır:

ای ز پی آب ملک و رونق دولت

دافعه فتنه کرده رای رزین را

“Devletin gücü ve mülkün onurunu (korumanın) ardından, yüce görüşü sayesinde fitneyi defetmiş kişi!” (k. 6/19).

Enverî, hükümdara seslendiği gibi vezirlere de seslenmiştir: Bunlardan biri de Tanrı'nın varlıklarını takdir ettiği, aferin dediği kişi/zat oluşudur. Enverî, İmrânî hanedanının sultanı olan Ebu'l-Hasan İmrânî'yi överken ona şöyle seslenmiştir:

ای تمامی که پس از ذات خدای

جز کمال تو همه نقصانست

“Ey Tanrı'nın zatından sonra kemali eksiksiz/tam (olan) zat! Senin kemalinden başka her (şey) noksandır.” (k. 34/32).

Enverî, sultana seslendiği ifadenin benzerini, Vezir Nasruddîn Ebu'l-feth Tâhir için de kullanmıştır:

کای کاینات را بوجود تو افتخار

وی بیش از آفرینش و کم ز آفریدگار

“Ey kainat yaratılmadan önce, Tanrı'nın (en) az(ından) varlığını beğendiği ve kainatın da iftihar ettiği kişi!” (k. 75/27).

Nefî de, Enverî gibi vezirlere hitap ederken “ای/ey”, “ا/â” ve ای/eyâ” gibi ünlem edatlarını kullanmıştır. Bu sesleniş, bazen tek başına bazen de vezirin sıfatlarıyla birlikte kullanılmıştır: Vezîrâ!, Sadrâ!, Eyâ hulâsa-i takdîr-i sun'ı Yezdânî! (k. 31/42). Sadr-ı âlî-nazarâ! Âsaf-ı sâhip-hünerâ! (k. 32/44). Kerîm-i ebr-i kefâ! Kâmkâr-ı bahr-ı dilâ! (k. 33/35). Âsafâ! Dâdgerâ! Memleket-ârâ! Sadrâ! Ey hudâvend-i humâyûn! (k. 36/41). Vezîrâ! Sadrâ (k. 37/28). Ey cihân dâver! (k. 38/27). Ey hümâ-sâye! (k. 41/35). Aşağıdaki beyitlerde, bu hitapların bir kısmına yer verilmiştir:

Vezîrâ kâmkârâ sad-derâ sâhib-kırân sadrâ

Eyâ leşker-küş ü kişver-güşâ-yı a'del ü ekrem (k. 39/38).

Serverâ nâmverâ Âsaf-ı âlî-güherâ

Eyâ âlî-kevkebe sâhib-kerem-i âlem-gîr (k. 40/35).

Kerîmâ kâmkârâ kâm-bahşâ

Eyâ düstûr-ı zi-şân-ı müfahham (k. 48/35).

5.3. Adalet

Enverî'nin övgülerinde vezirler, “sâhib-âdil” (k. 20 /16) olarak algılanmışlardır. Bundan dolayı onun adaleti, her yönden tamdır/kâmildir (k. 13/26). Bu

özelliğe sahip olan vezirin adalet terazisiyle de bütün zor hükümler çözülür ve karara bağlanır (k.49/18). Ülkenin önünü adaletle açan vezir, memleketin tümünü de örtüsüyle rahatlatır (k. 75/33). Güneş, onun adaletinin gölgesinin altına girerse, kıyamete kadar ortaya çıkmaz (k. 75/37). Vezirin adaleti sayesinde, hem kara hem de deniz bayındır bir hale gelmiştir (k. 83/23). Onun adaletiyle, devrinde kötülüklerin sonu gelmiştir (k. 83/26). Kader, onun adaleti sayesinde yeryüzünde tek bir fitne dahi bırakmamıştır (k. 88/4). Onun adaletinin gölgesi altında, vahşi hayvanlar ve kuşlar güven içinde olduklarından şükrederler (k. 91/6). Onun adaletinde, kurt kuzuya zulmetmeyecek, keklik de doğan kuşuyla birlikte uçmaktan çekinmeyecektir (k. 99/7). Enverî, aşağıdaki beytinde, vezirin adaletinin gölgesinde barınanlardan ve bu duruma şükredenlerden şöyle bahsetmiştir:

شاکر حفظ سایه عدلت

ساکن و سایر وحوش و طیور

“*Senin adaletinin gölgesinde korunduğu için şükredenler, dolaşan ve oturan(lardan başka) vahşi hayvanlar ve kuşlardır.*” (k. 91/6).

Enverî, Ebû Tâhir’in övgüsünde, onun adaletini farklı yönlerden öne çıkardığı hususlardan birisi de aşağıdaki beyitte kendisini göstermektedir. Şair, “keh-rubâ-saman” ilişkisinden hareketle, kehribarın bilinen özelliğinin tam tersini dile getirerek, kehribarın samanı, vezirin adaletinden dolayı çekemeyeceğini ifade etmiştir:

آنکه ددر زیر سایه عدلتش

طاعت کهریا ندارد کاه

“*Senin adaletinin gölgesinde olunca, saman, kehribara itaat etmez.*” (k. 169/12).

Ağıdaki beyit de, vezirin adaletini bir başka açıdan yansıtmaktadır:

عدل دایم بود گواه دوام

بر دوام تو عدل تست گواه

“*Sürekli adalet, (devletin) devamına şahit olur. Senin adaletin ise, senin (devletinin) devamına şahit olur.*” (k. 169/12).

Enverî, feleğin zulmüne rağmen, yeryüzünde yaş-kuru ne varsa, hepsinin onun adaleti sayesinde varlığını sürdürdüğünü şöyle dile getirmiştir:

عدل تو بود اگر نه جهان را نمادی

با خشک ریش جور فلک هیچ خشک و تر

“Eğer senin adaletin olmasaydı, mayası bozuk/kuru feleğin cevrinden dolayı, dünyada yaş ve kuru hiçbir şey kalmazdı.” (k. 83/25).

Enverî, sultan övgülerinde olduğu gibi, vezirin de adaletini Hz. Ömer’e benzeter, bazen de sınırları zorlayarak vezirin adalet yönüyle yüz Ömer ettiğini vurgular (k. 26/4). O, ikinci Ömer’dir. Din, düzeni önce Ömer’in adaletinden, şimdiyse onun/vezirin yüceliğinden almaktadır (k. 84/20).

Nefî, adalet olgusunu çok öne çıkarmıştır. Hükümdarlar için söylediği adaletle örülü kavramlar, vezirler için de geçerlidir. Bu durum, aynı şekilde Enverî’de de görülmektedir. Vezir Murad Paşa’nın adaleti sayesinde, herkes “emn ü emân” olur (k. 29/19). Adalet dağıtılmayan bir ülkeye, onun adaleti hükmedince, haramiler, kervanlarıyla oraya sığınır (k. 29/29). Eğer onun adaleti kuşlara da şamil olsa, kartal, güvercini avlamak için kanat açamazdı (k. 32/35). O, öylesine adildir ki, adalette Süleyman ile karıncayı bir görür:

Semiyy-i Fahr-ı Âlem hazret-i paşa-yı zî-şân kim

Adâletde görür yeksân Süleymân ile bir mûrı (k. 35/22):

5.4. Cömertlik

Enverî’nin vezirler için dile getirdiği hasletlerden biri de cömertliktir. Bu cömertliğin kendisiyle de ilgisi vardır. Çünkü Enverî, vezirlerin cömertliğini, ne kadar yüceltirse, kendi kazancı da bir o kadar artacaktır. Her şeyden önce, onların cömertlikleri sınırsızdır (k. 1/27). Onun denize benzeyen cömert elinden, eğer bir damla buhar havaya yükselse, bulut kıyamete kadar yeryüzüne jale yağdırır (k. 13/28). Onun elinin cömertliği, kıymetli taşlarla dolu madenin kapısına benzer (k. 13/36). Vezirin cömertliği ve bağışının gölgesi, güneş ve bulutun gölgesi kadardır (k. 13/57). Vezirin cömertlik sofrası, “şeş-cihed”i kapsar (k. 20/18). Onun cömertliği, sürekli olarak halkın başındadır (k. 76/45). Dünya, onun cömertliği ve ihsanından dolayı, suda cevher, karada altın çıkarır (k. 83/27). Cömertlik, senin elinin bereketinden dolayı, dünyada rızık geleneğini oluşturdu (k. 91/8). Enverî, Vezir Ebu’l-feth Nâsiruddîn Tâhir’in cömertliğinin sınırını, ayet iktibası yaparak, aşağıdaki beytinde şöyle belirtmiştir:

نسیم لطف تو با خاک اگر سخن گوید

حیات و نطق پذیرد ازو عظام رمیم

“Eğer senin cömertlik rüzgârın toprakla konuşursa, bu konuşmadan dolayı çürümüş kemikler, dirilir ve konuşur” (k. 138/19).

Enverî, yukarıdaki duyguların benzerini, aşağıdaki beyitte de işlemiştir:

بی دم لطفش بخاک در بنشانند

باد صبا را نه بلکه ماء معین را

“Onun cömertliğini, vakitsiz (olsa da) toprağa yerleştirseler, sabah rüzgârı değil, belki de cennet pınarının suyu gibi (hayat verir).” (k. 6/16).

Enverî, vezir övgüsünde, onun cömertliğini “el-yağmur kapısı-açma” ilişkisi içerisinde ele alarak, yağmura benzeyen elinin kapısını açarsa, şor taprakdan bitkinin yeşerme belirtisinin görüleceğini, aşağıdaki beyitte şöyle ifade etmiştir:

دست تو فتح باب بارانیست

که بر آرد ز شوره مُهر گیاه

“Yağmur kapısını açan, senin elindir. Eğer (bu kapı açılırsa), çorak araziden bitki belirtisi oluşur.” (k. 139/27).

Aşağıdaki beyitte de, vezirin cömertliği yine “el” unsuruyla anlatılmıştır:

دست جودش همیشه بر سر خلق

پای خصمش مدام بر دُم مار

“Onun cömertlik eli, sürekli halkın başının üzerinde, onun düşmanının ayağı da daima yılanın kuyruğu üzerinde.” (k. 76/45).

Nefî de Enverî gibi vezirlerin cömertlik yönünü dile getirmiştir. Onun bu husustaki söyledikleri, sultanlara söylediklerinden farklı değildir. Vezirlerin de cömertliği, sınırsız ve gökyüzü kadar geniştir (k. 30/19). O kadar cömerttir ki, derya, cömertliğinin köpüğünden nisap feyzi alır (k. 32/29). O, gerek yüksek kişilere gerekse düşüklere, cömert davranırsa, şaşılmaz. Zira onun eli, hem bahşiş bulutu hem de cömertlik denizi gibidir (k. 34/28). Onun mesleği

cömertliktir (k. 41/19). Eli, cömertlik madenidir (k. 43/30). Onun, cömertlik sofrasının yemekleri, dünyaya döşenmiş “hân-ı yağmâ”dır:

Veliyy-yi ni'met-i âlem desem hakdur sözüm zîrâ
Simât-ı cûdı dünyâya çekilmiş hân-ı yağmâdur (k. 48/11).

5.5. Yüceltme

Övgülerde, vasıfları verilen vezirlerin hem maddi unsurları hem de manevi yönleri, tıpkı hükümdarlar gibi yüceltilmiştir. Her şeyden önce o, varlığıyla kâinatın iftihar ettiği kişidir (k. 75/27). O, bir taraftan gönül mülkünün efendisi, diğer taraftan şehadet âleminin veziridir (k. 75/28). Onun vezirlik eli, gökyüzünü bile itaati altına almıştır (k. 75/56). Bu vasıflara sahip bir vezirin eşiği de, feleğin mabedi, sarayı da halk için mihrap gibidir (k. 13/35). Şairler için de, sığınma yeridir (k. 13/40). Kapısı yücedir (k. 76/33). Gökyüzü, o kapının pâyesinden daha düşüktür (k. 88/35). Sarayı Kâbe, dergâhı da Harem'dir (k. 42/39). Feleğin altında, onun eşi benzeri yoktur. Göğün üzerine de kimse ulaşmamıştır (k. 83/61). Yerinde söylediği her söz, gökyüzü evrakına yazılır (k. 91/60). O, rütbe bakımında o kadar yücedir ki, gökyüzü konum yönünden onun altındadır (k. 76/14). Ona biat etme, kader tarafından hükme bağlanmıştır (k. 76/49). Gökyüzünün yüksekliği, vezirin sarayının sütunlarından daha alçaktır (k. 88/35). Enverî, peygamber kıssalarında yer alan ve o peygamberle anılan “Mûsâ-asâ” ve “İsa-nefes” gibi hususları, övgüsünü yaptığı vezirin üzerinde görür gibi bir hava vermiş, hatta küçümseyecek bir hava yaratmıştır:

ملا مت نفست می برد دعای مسیح

غرامت قلمت می کشد عصای کلیم

“*Senin nefesin, İsa Peygamber’in duasını azarlar. Senin kalemin, Musâ Peygamber’in asasından tazminat alır.*” (k. 138/26)

Nef'î, vezirlerin hem maddi unsurlarını hem de manevi yönlerini, tıpkı hükümdarlar gibi yüceltilmiştir. Her şeyden önce onun kapısı, herkes için sığınılacak mekân/yer (k. 32/47), kapısının toprağı da “ma'bed-i cân-ı füzalâ”dır (k. 34/22). Öyle ki, gökteki güneş, onun baht yıldızından şeref kesbeder (k. 32/29). Halk, Süleymân'a tazim ettiği kadar, Âsaf-ı devrân olan vezire de tazim eder (k. 33/19). Nef'î'nin vezirleri yüceltme olgusu, Enverî'de de vardır. Enverî, vezirin maddî ve manevî boyutunu, “saray-kâbe” ilişkisi içerisinde işlerken, Nef'î de Murad Paşa'nın adı geçen yönünü, “eşik- kıblegâh”

münasebetiyle işler. Ortak nokta; dinî kavramlardan hareketle vezirlere ‘değer/kıymet’ kazandırmaktır:

Maksûd-ı kâ’inât u murâd-ı cihâniyân
Kim âstân-ı kible-geh-i ins ü cân olur (k. 29/22).

Övgüde sınır tanımayan Nefî, vezirlerin sahip oldukları kasır/sarayları överken de, kalıba sığmayan benzetmeleriyle sözün ucunu kaçırmıştır, hatta aklın sınırlarını zorlamıştır. Bu durum, onun Vezîr-i a’zam Muhammed Paşa’nın kasrını överken sarf ettiği ifadelerden anlaşılmaktadır:

Zihî Firdevs-i sâni kim olur sâlis anıldıkça
Zeminin Ka’be-i ulyâsı çarhın Beyt-i ma’mûrî

Ne mümkün böyle bir âlî-binâ bir dahi ger olsa
Kazâ mi’mârî Sidre nerdübânî çarh müzdârî (k. 35/2, 4).

Nefî, vezirlere hitap ederken, kutsal değerleri zikretmiş, bu değerleri onların övgüsünde kullanmış, Enverî gibi ölçülerin dışına çıkmış, hatta bu ölçüleri zorlamıştır. Nitekim Vezir-i a’zam Nasûh Paşa’ya, felek azametli ve melek yaradılışlı diye hitap ederek, onu Tanrı’nın kudretinin takdirinin hulasası olarak görmüştür:

Felek-şükûh Vezîrâ melek-şiyem Sadrâ
Eyâ hulâsa-i takdîr-i sun’-ı Yezdânî (k. 31/42).

5.6. Yüce Görüşlülük

Enverî’nin, Vezir Ebû Tâhir hakkındaki övgü konularından biri de görüşündeki isabetli oluşudur. Bu durumda onun, basiretli, sağlam, kıymetli ve temeli olan bir görüşe sahip olduğu vurgulanmıştır. Her şeyden önce o, yüce görüşlüdür. Bundan dolayı şûrada aldığı kararlara uymak, zorunlu hale gelmektedir:

تبارک الله معيار راي على تو

چو واجبست مقادير امر شوری را

“Allah mübarek eylesin, senin yüce görüşün miyardır. Artık senin şûra kararlarının niteliğine (uymak) vaciptir.” (k.1/25).

Onun sağlam görüşü sayesinde, fitne ortadan kalkmıştır (k. 6/19). Onun görüşü, Tur Dağı tecellisi gibi aşikârdır (k. 28/15). Onun görüşü, güneşin ışığı

gibi parlaktır (k. 28/22). Vezirin görüşü, sabahın müjdecisidir (k. 29/15). Senin yüce görüşün, feleğin çevresine şule çeker (k. 75/38). Onun görüşü, bugünün müşküllerini dünden görür (k. 75/50). Onun ileri görüşlülüğü, her hangi bir köşeye çekilip düşünse, felek, perde-dâr olur. Onun ileri görüşlülüğü sayesinde, fitne nefes alamaz (k. 169/25). Aşağıdaki beyitte de, vezirin görüşünü ifade ederken, Tur Dağı tecellisi benzetmesine yer vermiş ve sınırları zorlamıştır:

صد خزم ترا متانت قاف

نور رای ترا تجلی طور

“Senin ileri görüşlülüğünün seddi, Kaf Dağı’nın sağlamlığı (gibi)dir. Senin düşüncenin nuru da, Tur Dağı tecellisi (gibi)dir.” (k. 91/5).

Enveri’nin, vezirleri överken öne çıkardığı “ileri/parlak/aydın görüşlü” olma olgusu, Nef’îde de görülmektedir. Vezirlerin bu yönleri, beyitlere şöyle yansımıştır: Onun parlak görüşünün ışığı, saltanat dünyasının parlak güneşidir (k. 31/28). Şair, bu konuda oldukça aşırı mübalağa yaparak, aklın ve hayalin sınırlarını çok zorlamıştır. Öyle ki, anadan doğma kör, şuleye benzeyen parlak görüşünü hatırlasa, gecede karıncanın gönül sırlarını görür:

Fürûg-ı re’yini yâd etse şebde şu’le gibi

Görürdü râz-ı dil-i mûru kûr-ı mâder-zâd (k. 30/39).

5.7. Kaza-Kader

Enverî, dinî bir terim olan “kaza-kader” olgusunun, vezirlere verilen/takdir edilen “alın yazısı” olduğunu, hem sultanlar hem de vezirler övgüsünde dile getirmiş, onların eylem ve söylemlerini kaza ve kaderin iradesi olarak algılamıştır: Aşağıdaki beyitte şair, Vezir Nasruddin Tâhir’i bu bağlamda şöyle övmüştür:

بیسته با حکم او قضا بیعت

گفته با کلک او قدر اسرار

“Kaza, hükmüyle ona biati bağlamış; kader, kalemiyle ona sırları söylemiş.” (k. 76/49).

Enveri’nin, övgüsünü yaptığı veziri, “kaza-kader” bağlamında, hangi noktaya taşıdığı, aşağıdaki beyitte görülmektedir. O, kasidesinin bir beytinde, “kader, deftere yazılırken, onun cömertliği, kader divanından cömertlik istedi, tüm

cihan (cömertlik bakımından) onun üzerine yazıldı. Doğrusu, (onun için) az miktar sayılır” demiştir. Sıra vezirin ömrüne gelince, o da kader divanından şunu istemiştir:

وجه باقی خواست عمر او ز دیوان قضا
بر ابد بنوشت و الحق بود مقداری قصیر

“Onun ömrü, kaza divanından ebedilik istedi! Kaza da, sonsuz ömrü, onun üzerine yazdı. Gerçekten, (onun için) bu, az bir miktar idi.” (k. 94/12).

Enverî, yukarıdaki duyguların benzerini, Sultan Sencer’i överken de söylemiş ve olayların oluşumunu, sanki “kader ve kaza”, sultanın iradesi doğrultusunda gerçekleştirmiş şeklinde yansıtmıştır:

هر چه نا کرده عزم تو قضا فسخ شمرد
هر چه نا پخته خزم تو قدر خام گرفت

“Senin azminin ve kararlılığının yapmadığı her şeyi kaza, feshetti/bozdu. Senin pişirmedığın her şeyi, kader, çiğ/ham kabul etti.” (k. 40/13).

Ayrıca Enverî, Sultan Sencer’e: “ای قضا!” ve “ای قدر!” (k. 59/12) diye hitap ederken, onun veziri Ebû’l-Feth Tâhir’e de aynı duyguyla seslenmiştir:

ای قضا بر در تو جویان جاه
وی قدر بر در تو خواهان بار

“Ey kapısında, (insanların) mevki ve rütbe arayan kaza! Ey kapısında, (insanların) lütuf ve ihsan isteyen kader!” (k. 76/55).

Enverî’nin, övgüsünü yaptığı Nâsiruddîn Ebû’l-feth Tâhir’i, Sultan Sencer’in önüne çıkardığı da görülmektedir. Onun buyruğunun nüfuzunu, padişah fermanı; huyu ve karakterini de, padişah vasıflı (k. 83/51) olarak gören Enverî, varlığın oluşumunda, rütbelerin/derecelerin dağıtımında, övgüsünü yaptığı vezire öncülük verildiğini düşünerek, onu Sultan’ın önüne çıkarmıştır:

کز روی سبک مرتبه در مجمع وجود
ذات تو آمد اول و پس دهر بر اثر

“Varlık toplantısında/varlığın oluşumu esnasında; rütbelerin kalıba dökümü/şekillenmesi sırasında, önce senin zatın, sonra da dünya üzerindeki iz, belirti geldi” (k. 83/60).

Enverî’de olduğu gibi Nefî de “kaza” ifadesini kullanarak, bu kelimeye vezirlerin övgüsünde yer vermiştir. Kaza, hem Enverî’de hem de Nefî’de dinî düşüncenin algılanışı dışına taşabilecek şekilde yer almıştır. Aşağıdaki beyitte, “kaza”nın, rıza ile vezirin hüküm fermanına teslim olduğu/boyun eğdiği yer almaktadır:

Vezîr-i şâh-ı cihân kim ne emr ederse olur
Kazâ rızâyile fermân-ı hükmüne teslim (k. 33/20).

Yukarıdaki duyguların benzeri aşağıdaki beyitte de yer almaktadır:

Ulüvv-i şânına ta’zîm için mahallinde
Eder zemîni zemân üstine kazâ takdîm (k. 33/27).

Vezirlerin “hüküm” verme eylemi, “kalem-fermân” ilişkisi içerisinde yer almıştır. Bunun kapsama alanı ise, “âlem”dir. Bu hükümlerin kaynağı da, “hüküm-i kazâ”dır. Nefî, yukarıdaki beyitlerde olduğu gibi, aşağıdaki beyitte de “kaza” olgusunda sınırları zorlamıştır:

Fermân-dih-i âlem ki zebân-ı kaleminden
Cârî olan ahkâmı heman hüküm-i kazâdur (k. 34/25).

Nefî, “kader-kaza” olgusunu, övdüğü vezir için kullanırken, yukarıda söylenen ifadelerin bir benzerini aşağıdaki beytinde de dile getirmiştir:

Sütûda Âsaf-ı dîn perver-i âdil ki olmuşdur
Kader fermân-ber-i hükmi kazâ mahkûm u me’mûrı (k. 35/23).

5.8. Çeşitli yönler

Enverî’de, hükümdarların sahip olduğu öfke, kahır, kızgınlık, hışım gibi hem korkutucu hem de psikolojik baskı yaratan manevi duyguları, vezirler için de uygun görmüştür. Buna göre: Onun öfke rüzgârı, gökyüzüne ulaşınca, ayın sahip olduğu güzelliklerden belirti kalmaz (k. 83/43). Onun kahrı, seçenekleri yakan bir ateştir (k. 83/38). Onun öfkesinin zehri, ölümün mizacını sıcak yapmıştır (k. 88/8). Onun (kahrının) zehirlerinin sıcaklığı, ecele danışmadan ve Azrail’in vasıtası olmadan ruhları kabzeder (k. 118/18). Enverî, vezir Ebû Tâhir’in kahrını yansıtırken, ayet iktibası da yapmıştır. Öyle ki, “Ey kâfirler! Bugün özür dilemeyin, siz ancak işlediklerinizin cezasını çekeceksiniz (denilir).” (Tahrîm/7) ayetinde geçen; “lâ-te’zîru” kelimesinden yola çıkarak, “kahr-ayet” münasebetiyle bağlantı kurmuştur:

نوح پیغمبری که بر اعدا

قهرت اعجاز لا تعذر دارد

“*Senin kahrın, Nûh Peygamber’in düşmanlar/kâfirler üzerindeki, “bugün özür dilemeyin” ayetinde (yer alan) aciz bırakmaya benzer/sahiptir.*” (k. 56/59).

Enverî, bazen vezirler hakkında; “sultanların ve imamların övdüğü kişi” diyerek, övgüde onları doğu ve batının en meşhuru olarak görür (k. 15/24). O/vezir, sonsuzluk sabahına kadar, yeryüzünde tanınmışlardan daha meşhur/tanınmış olarak kalacaktır (k. 88/14). Tüm hükümdarlar, ona/vezire danışır ve onun görüşlerinden yararlanırlar (k. 15/35). Onun/vezirin eli, gökyüzü kadar güçlüdür (k. 75/55). O, öyle ileri görüşlüdür ki, bugünün problemlerini dünden görür (k. 75/50). Onun görüşünün isabetinden dolayı, hem ülke hem din mamurdur (k. 91/1). Onun görüşünün ışığı/parlaklığı, Tur Dağı’nın tecellisidir (k. 91/5). O, güzellik ve letafette, bahar gibidir (k. 76/1). Kader, onun adaletinden dolayı, dünya içerisinde açıktan yapılan bir fitne bırakmadı (k. 88/4). Onun adı da Tâhir’dir, soyu da tahirdir (94/6). Enverî, övgüsünü yaptığı vezirin makamını, öyle yüceltmış ki, gökyüzü konum olarak bu makamın altında kalmıştır:

پایه تو چنان رفیع شدست

کاسمان را فرود اوست مدار

“*Senin makamın, öyle yücedir ki, gökyüzü yörünge (itibariyle) onun altındadır.*” (k. 76/22).

Bunların yanında Enverî, vezir övgüsünde o kadar ileriye gitmiştir ki, “Musa-ayak” ile “vezaret-el” münasebetini “ma’mur/bayındır” ile ilişkilendirerek, vezirin konumunu şöyle görmüştür:

زهی دست وزارت از تو معمور

چنان کز پای موسی پایه طور

“*Musa’nın ayağından dolayı, Tur Dağı’nın kıymeti nasıl mamursa, ne güzel! Vezirlik eli de senden dolayı mamurdur.*” (k. 88/1).

Nefî’, vezir övgüleri yaparken, konuya geniş açıdan bakmıştır. Onlar; adaletiyle ülkeleri bayındır yapar, kahriyle düşmanlarını ezer geçer, fitne yuvalarını altüst eder, fasitlerin kanını döker, cömertliğiyle hazineler bağışlar, bakışlarıyla feleğin kandilini söndürür, ahlakının rüzgârı, gül bahçesini

kokuya boğar. Nefî'nin, vezirleri överken konu ettiği bazı hususlar şunlardır: Onun hilafına aykırı bir eylem olursa, keskin kılıcı batıdan doğuya doğru çeker (k. 28/41). O, âleme zerre kadar ışık verse, güneş gizlenir (k. 28/26). O, düşman gurubuna saldırınca, saldırının şiddetinden, yeryüzü zelzele gibi titrer ve kıyamet günü gibi karmakarışık olur (k. 29/42). O saf-şiken vezirin menakıbı yazılsa, en küçük rivayeti bir destan olur (k. 29/53). Onun kılıcının şimşeğinden, inâd ehlinin karar ve sabır harmanları tutuşur (k. 30/23). Onun atının nalı, eğer savaş arsasındaki taşa değerse, düşmana, her kıvılcımı cehennemi yaşatır (k. 30/30), Onun kahrının bakışı, eğer suya terbiye verirse, sıcak bakışı çeliği yumuşatır (k. 30/37). Nefî, dini boyutlarda da, vezirleri övgü konuları içerisine almış, onları bu yönleriyle de övmüştür. Öyle ki, revâc-ı dîn-i mübine, samimi bir şekilde yardım eder, umûr-ı şer'-i şerife hem bağlı hem de boyun eğendir:

Revâc-ı dîn-i mübine mu'âvin-i mukdim
Umûr-ı şer'-i şerife mukayyed ü münkad (k. 30/32).

5.9. Şahsiyetler

Enverî, Vezir Ebû Tâhir övgüsünde şahsiyetlere fazla yer vermemiştir. Bir beytinde, Ebû Tâhir'in adaletinden bahsederken, onun adalet yönünden yüz Ömer ettiğini söyler (k. 26/3). Bir başka beyitte de, sultanı ikinci Süleyman, veziri de Süleyman'ın veziri Âsaf olarak görür (k. 43/10). Aynı şahsiyet, bir başka beyitte: " Süleyman mülkünün Âsafı, ebedî bir çadır kurdu" diyerek, bir önceki beyitte söylediğini tekrar eder (k. 180/15). Enverî, Ebû Tâhir'in övgüsünde yer verdiği bir diğer şahsiyet de, Kârûn'dur. Adı geçen vezirin devlet hazinesine, onun izni olmadan giren altınların, Kârûn'un adi mirasının parçası olsun diyen şair, vezirin hazinesinin temizliğini ve Kârûn isminin olumsuzluğunu öne çıkarmıştır (k. 49/12). Övgüde kullanılan son şahsiyet, Sebâ Melikesi'dir. Enverî, vezirin yüceliğinden bahsederken, Sebâ melikesi'ni, vezirin hizmetine rûzgâr ile birlikte koşarak gelen bir kişi olarak nitelendirmiştir (k. 91/26).

Nefî, vezir övgülerinde, övgüsünü yaptığı vezirleri, tarihi şahsiyetlere benzeterek, onları değer yönünden yüceltme yönüne gitmiştir. Vezirleri, onlarla bir, bazen de onlardan üstün görmüştür. Bu tür benzetme, Enverî'de vezirler için yoktur:

Dîvâna çıksa Âsâf-ı Cemşîd-kevkebe
Meydâna girse Rüstem-i sâhib-kırân olur (k. 29/33).

O düstür-ı Aristo-akl u İskender-salâbet kim
Umûr-ı dîn u devletde denilmez bezl-i makdûrı (k. 35/18).

SONUÇ

Enverî ve Nefî, mutasarrıf/çok yönlü, bârî/yaratıcı, habîr/usta ve fuhûl/seçkin özellikleri barındıran iki şairdir. Kaside vadisinde, birer 'Anka' oluşları, övgüde 'ifrat' veya 'tefrit' yolunu seçmeleri, eskilerin yolundan gitmeyip yaratıcı ve yeni mazmunlar bulup kullanmaları, bu iki şairin ortak noktalarıdır. Hüner satan iki müflisin, her iki edebiyatta ortak olan noktaları, şüphesiz mübalağadır. Övgülerinde yer alan düşünce ve hayallerindeki bu aşırı abartma, söz mülkünün meliklerinin kasidelerinin belkemiğidir. Enverî ve Nefî'nin, övgü kalıp ve konuları çoğu kez ortaktır. Hem Enverî'de hem de Nefî'de övülen sultan, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesidir. İki şair de bu anlayışın temelini Tanrı'nın lütfuna mazhar oldukları için, "ezel" olgusuna dayandırmışlardır. Bunun neticesinde, iki şair de "kaz'a ve kader"i öne çıkararak, övgüsünü yaptıkları hükümdarın saltanatını, dini temele dayandırmışlardır. İktidarını ve kudretini ilahî bir kaynaktan alan sultanlar, cihan padişahı olarak kudretli olup şan ve ihtişam sahibi olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Derece ve makam olarak gökyüzü kadar geniş, felekten ve bütün hükümdarlardan daha üstündürler.

Enverî ve Nefî, memduhlarını överken, hem klişe kelimelerden hem de bilinen bazı kalıplaşmış mazmunlardan yararlanmışlardır. Her iki şair de, övgüsünü yaptıkları hükümdarları, tarihe ve mitolojiye mal olmuş kişilerin isimlerini kullanarak, memduhlarını onlarla mukayese etmiş veya onların güzel sıfatlarından yararlanarak onları övmüştür. Bu övgüde, karşılaştırma yapılmış, çoğu kez üstünlük sultana verilmiştir. Övülen kişi, kim olursa olsun, onun adalet, cömertlik, lütuf gibi sıfatları, kalıplaşmış ifadeler, ortak isimler, sıfatlar, terim ve kelimelerle ifade edilmiş, müşterek benzetmelere tabi tutulmuş ve benzer mecaz ve istiareler kullanılmıştır.

Övülen kişinin kahrı, bazen somut bazen de soyut unsurlarla ve benzetme yoluna gidilerek anlatılmış, övülen kişinin öldürücü ve yok edici yönü, gösterilmeye çalışılmıştır. Fitne ocakları veya fitne yuvaları, sultan tarafından birer birer ya yıkılmış ya da söndürülmüştür. Enverî ve Nefî, memduhun kahramanlıklarını anlatırken ya da bir savaş sahnesini tasvir ederken, ok, mızrak sesi ve kılıç şakırtılarını beyitlerine yansıtmışlardır.

Enverî ve Nefî, övgü kasidelerinde; meşhur oldukları yönleri ve sıfatlarıyla anılan mitolojik ve efsanevi kişiliklere yer verirken, bu kişilerin taşıdıkları sıfatların fazlasıyla övdüğü kişide de olduğunu söylemiş, methettiği kişileri, bu kahramanlarla kıyaslayarak yüceltmıştır. Enverî ve Nefî, kasidelerinde zikrettiği şahsiyetlerle birlikte, onun çevresinde yer alan tüm unsurlara da yer vermiş ve böylece komplike bir yapı ortaya koymuştur. Bu oluşumun geniş bir anlam dünyasını, bir beyte değil, kasidesinin büyük bir kısmına yaymışlardır. Bir taraftan derin esatir bilgilerini gözler önüne sererken, diğer taraftan geniş kadrolu şahsiyetlerin özelliklerini tek bir şahsiyette, yani övdüğü kişide toplandığını göstermeye çalışmışlardır. Özellikle bu anlatım ve işleme tarzı, Enverî ve Nefî'ye ait hem çok özel hem de onları diğer şairlerden ayıran temel özelliktir.

Örneğin Enverî, bir kasidesinde Süleyman Peygamber'e ve onunla özdeşleşen taht, yüzük, hükümlanlık, Âsaf, hüdhüd, Belkıs, karınca, çekirge, nutuk gibi unsurlara yer vererek, bunların anlam dünyası içerisinde Sultan Sencer'i "Süleymân-ı zamân", "Süleymân-ı dehr" gibi söylemlerle güç ve iktidar sembolü olarak göstermiştir. Başka bir ifadeyle, bir beyit içerisinde; "sâhib-i sâhib-kırân/sahipkırânların efendisi", "Âsaf-ı u/onun Âsafı", "saff-ı dîv-i müzevvir/hileci devin saflarını" "şikest/kırdı" denildikten sonra, memduha seslenilir ve "çün Süleyman ne-daşt/senin gibi bir Süleymân yok" denilerek, sultanın hem gücü hem başarısı hem de övgüsü dile getirilmiştir. Aynı durum, Nefî için de geçerlidir. Her iki şair de, bunu ifade ederken, bir taraftan bilgi ve birikimini diğer taraftan da övgüsünü yaptığı kişinin, dünya üzerindeki güç, kudret, kuvvet ve azametini ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla Süleyman mülküne sahip olan hükümdar, doğunun ve batının efendisi, karanın ve denizin hükümdarı olacaktır. Enverî ve Nefî'nin beyitlerinde yer alan, hükümdarın "sâhib-kırân" olduğu düşüncesinin kaynağı da buradan kaynaklanmaktadır.

Hükümdarın cömertliği ifade edilmek istendiğinde, önce "cûd, sehâ, lutf, feyz, kerem, atâ" ve benzeri kelimeler söylenmiş, akabinde derya, bulut, güneş, kân/maden, gülşen gibi genişlik, zenginlik, insan ve tabiat üzerinde yaşam bakımından önem arz eden nesnelere etrafında bir anlam dünyası oluşturulmuş ve padişahın cömertliğini öne çıkarılmıştır. Ayrıca bu hususta sembol olan Hâtem-i Tay ismi zikredilerek, övgüsü yapılan hükümdarın, cömertlik yönüyle ondan daha üstün olduğu vurgulanmıştır. Yine cömertlik dile getirildiğinde ya da istendiğinde hükümdara seslenilmiş, "şehinşâh-ı direm-pâş", "kerem-güster", "gülşen-i cûd u kerem" gibi kelime veya tamlamalarla onun bu yönü önce söylenmiş, sonra da eli için "bahr-ı sehâ",

ebr-i atâ”, “vasf-ı kefi pür-cüd” gibi klişe terkipler kullanılarak, memduhun cömertlik dünyası vurgulanmıştır.

“Adl, adalet, senin adaletin” ve benzeri ifadeler altında memduhun adaleti söz konusu olunca da, “şehriyâr-ı dâd-güstâr”, “şâh-ı âdil” “dâverâ!”, “dâver-i zemâne” ifadeleri doğrultusunda padişahın bu yönü övgüde dile getirilmiştir. Hükümdarın gücü ve cömertliği gibi adalet duygusu da geniş bir açıdan ele

alınmıştır. Örneğin; “Tarihî ve dinî şahsiyetler-adalet” bağlamında; “Ömer-Nuşîrevân”, “adalet-su” münasebeti içerisinde de mülkün “revnâk”lığı öne çıkarılmıştır. “Adalet-devir/zaman” söz konusu olunca da, ya “cihân”ın “pür-emn ü emân” olduğu anlaşılır, ya “gazâle”, “pehlû-yı şîr-i ner”de “hâbgâh eyler” ya da “beççe-i kebk-i derî”, “şehbâz” ile bâzî ider.” Ayrıca “Adalet-mülk harab” ilişkisi doğrultusunda, sultanın mülkü “ma’mur” yapma özelliği ortaya çıkmaktadır. “Dad/adalet” kavramı, bir intikam alma aracı olarak öne çıkınca, başta gelen algı “felek-i dün” olmakta ve hükümdarın adaleti, yaptığı zulümden dolayı alçak felekten intikam almaktadır. “Adalet-mürebbi” münasebeti söz konusu olunca, ülkede, tabiatta, varlıklar âleminde oluşan ılımlı hava, “revnak-mutedil” ilişkisi içerisinde işlenmiştir.

Enverî ile Nefî’nin övgülerinde öne çıkan ve dikkat çeken özelliklerden biri, belki de en önemli husus, kaza ve kader bağlamında söyledikleridir. Bu söylem, bazen o kadar ileri boyuta ulaşmıştır ki, tevili imkânsız bir boyut kazanmıştır. Nefî, bu hususu alt perdeden dillendirirken, Enverî biraz daha üst perdeden duygularını ifade ederek, Nefî’nin önüne geçmiştir.

Söz mülkünün melikleri olarak Enverî ve Nefî’nin övgülerinde, yukarıda ifade edildiği gibi ortak noktalar çoktur. Ama ayrıldıkları noktalar da vardır. Kanaatimize göre bunların başında ahenk gelmektedir. Nefî, övgülerini hem düzgün hem de üstün bir ahenk içerisinde söylemiştir. Ahengi öne çıkaran da müzikal bir görüntünün varlığıdır. Nefî, hem müzikal değer taşıyan seslerden oluşan kelimeleri hem de övgünün manasına uygun düşen kelimeleri özenle seçip uygun bir biçimde mezcederek, büyük bir ahenk yakalamıştır. Nefî, ‘elfâz-ı rakîk’ten çok, ‘elfâz-ı cezl’den oluşan kelimeleri özenle seçip anlam ve ses uyuşumunu armonize ederek, müzik ve ona dayalı bir ahenk yaratmıştır. Kelimelerden çıkan yüksek perdeli muhteşem ses tonu, heybeti yansıtan gür ve tok seslilik, mübalağa sınırlarını aşan ölçüler içerisinde buluşup sınırsız muhayyile dünyası içerisinde ifade edilince de muhteşem övgü kasideleri ortaya çıkmıştır. Kanaatimizce Nefî, bu yeteneğinden dolayı, Enverî’nin bir adım önündedir.

Enverî, sultanlar için söylediklerini vezirler için de söylemiştir. Hem Enverî hem de Nefî, sultan övgülerinde olduğu gibi makamdan çok makam sahibinin yansıttığı olağan üstü işlerden bahsetmiş, vezirlerin sıfatlarını, adalet, cömertlik gibi yönlerini yücelterek, abartılı bir şekilde dile getirmişlerdir. Nefî'nin, Enverî'den ayrıldığı nokta, yine gür ve tok sesli olarak ahenge sahip olmasıdır.

KAYNAKÇA

ANÂD GAZVÂN, İsmâ'il (1974). el-Edebü'l-Arâbi, Bağdad.

ARMUTLU, Sadık (2012). "Fars Şiirinde Bir Tanrı Üç Peygamber", Doğu Batı Düşünce Dergisi, S. 60, ss.

AVFÎ, Muhammed (1335 hş.). Lübübu'l-Elbâb, nşr. Sa'îd-i Nefisî, Çâp-ı İttihâd, Tahran.

BAĞDÂDÎ, Abdu'l-Kâdir b. Ömer (1409 hk.). Hızânetu'l-Edeb, nşr. Abdusselâm Hârûn, Kahire.

BAKIRCI, Selami (1997). IV. Abbasî Döneminde Edebî Çevre (447-656/1055-1258), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.

BÂRÛDÎ, Mahmûd Sâmi Paşa (1404 hk.). Muhtarâtu'l-Bârûdi, Mekke.

BUHTURÎ, Dîvânu'l-Buhturî, nşr. Hasan Kâmil es-Sarrafi, Kahire,

CÂHİZ, Ebû Osmân Amr b. Bahr (1991). Resâ'ilu'l-Câhiz, nşr. A. Muhammed Hârûn, Kahire.

CÂMÎ (1367 hş.). Bahâristân-ı Câmî, nşr. İsmâ'il-i Hâkimî, İntişârât-ı İttilâât, Tahran.

CERÎR (1993). Dîvânu Cerîr, nşr. Tâcuddîn Şelek, Dâru'l-Kutubi'l-Arâbi, Beyrut.

CUMAHÎ, Muhammed b. Sellâm (1952). Tabakatu Fuhûli's-Şu'arâ, nşr. Mahmûd Muhammed Şâkir, Kahire.

CUNDÎ, Ali (trs.). Şi'ru'l-Harb Fî'l-Asri'l-Câhili, Kahire.

DAYF, Şevkî (1426 hk.). Târîhu'l-Edebi'l-Arabi: el-Asru'l-Câhili, Zeviyu'l-Kurbâ, Kahire.

DAYF, Şevkî (1977). Asru'd-Duvel ve'l-Îmârât, Kahire.

DAYF, Şevkî (1987). et-Tatavvur ve't-Teccid Fî's-Şi'ri'l-Emevî, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire.

DEHHÂN, Sâmi (1992). el-Medh, Kahire.

DEMİRAYAK, Kenan (1993). "Arap Edebiyatında Şiirle Para Kazanma", *İslâmî Edebiyat*, Temmuz-Ağustos-Eylül, Sayı 21)

DÎVÂN-I ENVERÎ (1372 hş.). nşr. Muhammed Takî Muhammed-i Razavî, İntişârât-ı ilmî ve Ferhengî, Tahran.

EBÛ TEMMÂM, Dîvânu'l-Hamâse (1422 hk.). nşr. Abdu'l-Mun'im Ahmed Sâlih, Dâru'l-Cil, Beyrut.

EBÛ'L- ABBÂS SA'LEB (1995). Kavâ'idu's-Şi'r, nşr. Ramazân Abduttavâb, Mektebetul-Hancî, Kahire.

EBÛ'L-FEREC EL-ISFAHÂNÎ (1962). Kitabu'l-Aganî, Beyrut.

EBÛ'L-HİLÂL EL-ASKERÎ (1971). Kitâbu's-Sînâ'teyn, nşr. Alî Muhammed el-Bicâvî-Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (Kahire: Matba'atu el-Bâbî el-Halebî, Kahire.

FEREZDAK (1982). Dîvânu Ferezdak, nşr. Alî Fe'ur, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut.

İBN REŞİK EL-KAYRAVÂNÎ (1972). el-Umde, nşr. Muhammed Muhyiddîn. Abdulhamîd, Dâru'Cil, Beyrut.

KUDÂME B. CA'FER (1426 hk.). Nakdu's-Şi'r, nşr. Abdu'l-Mun'im Hafâcî Dâru'l-Kutubi'l- İlmiyye, Beyrut.

MES'ÛDÎ (1404 hk.). Murûcu'z-Zeheb, Kum.

SAFÂ, Zebihullah (1352 hş.). Târîh-i Edebiyât Der Şi'r-i Fârsî, İntişârât-ı Emîr Kebir, Tahran.

NÂBİGA EZ-ZUBYÂNÎ (1991). Dîvânu en-Nâbîga ez-Zubyânî, nşr. Hannâ Nâsır el-Hittî, Beyrut.

ZEVZENÎ, Ebû Abdillâh hasan b. Ahmed (1972). Şerhu'l-Mu'allakati's-Seb'a, Beyrut.

ZUHEYR B. EBÎ SULMÂ (1363 hk.). Şerhu Dîvânî Zuheyir b. Ebî Sulmâ, nşr. Abbâs Sa'leb, Kahire.